

מהדורת ביקורת!

הערות ותיקונים
יתקבלו בברכה!

יד
מהרי"ע

שערי יצחק

השיעור השבועי

מפי מרן הגאון
הרב יצחק רצאבי שליט"א
פוסק עדת תימן

פרשת ויגש
(נמסר במוצאי שבת חנוכה)
טבת התשפ"ו בשל"ז
בבית המדרש פעולת צדיק
בני ברק

לק"י

נושאי השיעור:

ביאור דברי הספר ברכת טוב, כי ג' העבירות החמורות – ע"ז ג"ע ושפ"ד – וכן לשון הרע, הן אלו שגרמו לכל הגליות. גלות בבל, פרס, יון, וגלותנו זו האחרונה.

חמש שאלות על דברי הברכה טוב הנו"ל, ותירוץ אחד על כולן.

מגילת אנטיוכס, נקראת גם בשם מגילת בני חשמונאי. ביאור גירסת המלה 'אנטיוכס', ומשמעותה.

טעות החושבים כי ישנו מנהג אצלינו להרבות באכילת פרי הגזר בימי החנוכה, ודחיית הדברים המובאים על כך בספר משנת שלמה.

התייחסות למ"ש שם בעניין זמן הדלקת נר חנוכה, כי כביכול ישנם בקהילותינו שנהגו להדליק בשקיעת החמה.

המשך ביאור דברי הרמב"ם בהל' דעות בעניין השמחה, ובירור כי זה יותר משיטת ברסלב, מכיון שלדעת הרמב"ם, המצוה על האדם להיות בשמחה תמיד, היא מדאורייתא. איסור העצבות, ומצות טבילת עזרא. שמחה, מונעת מחלות. והמשך ביאור שיטת הרמב"ם בעניין והלכת בדרכיו, איזוהי דרך ישרה שיבור לו האדם, האמצעית, מדת הרחמנות שתהיה במקומה. ח"י שאלות ותשובות בתנ"ך, לחידוד הבקאות, מאת כמה"ר יחיא אלשיך הלוי זצ"ל.

© כל הזכויות שמורות למרן שליט"א

השיעור יוצא לאור ע"י מוסדות יד מהרי"ן – בני ברק

טלפקס: 03-5358404. נייד: 050-4140741

דוא"ל: y5358404@gmail.com

להאזנה לשיעור דרך הטלפון:

קול יהודי תימן – 072-33-23-642 שלוחה 6

מספר השיעור בקו "קול יהודי תימן" ובחברות "שערי יצחק" – 815

לשמיעת השיעור במערכת קול הלשון – 03-6171031

ניתן להקדיש כל שיעור להצלחה ולרפואה, או לעילוי נשמת.
השם יוזכר בל"נ בתחילת השיעור מפי מרן הגאון שליט"א, וכן באמירת "מי שבירך" בסוף השיעור.
פרטים בטלפון: 050-4140741.

והתורמים והמסייעים להפצת התורה ולזיכוי הרבים, ימלא המקום ברוך הוא
כל משאלות ליבם וליבכם וליבנו לטובה ולברכה, אכ"ר.

בשם רחמן.

השיעור מוקדש בראש ובראשונה להצלחתו של ידידנו הנעלה והנכבד רבי ברק בן זכריה צברי הי"ו, הידוע לנו כאיש החסד בה"א הידיעה, מאז ומתמיד, מאז שאני מכיר אותו, מאז שהגיע מחוץ לארץ, מארצה"ב. כמדומני שזו היתה הפתיחה הגדולה, לכל המוסדות שזכינו ויסדנו.

דרך אגב, אנחנו מתרחקים מפרסום, אבל בחנוכה יש מצות פרסומי ניסא. ישנם אנשים, שכל דבר שהם פועלים הם הולכים לפרסם. ולדידהו, אם לא פרסמו, כאילו לא עשו. ותשמעו מלתא דבדיחותא, יש "גורסים" במקום הרחמן יפרנסנו בכבוד, הרחמן יפרסמנו בקרוב... מתפללים, מחפשים פרסומת. לצערינו כיום כמעט כל דבר, מלווה עם פרסומת, כמעט ואין לשם שמים בעוה"ר.

אבל ב"ה הוא צנוע ונחבא אל הכלים. והצנע לכת עם אלהיך. שנים ע"ג שנים שבית המדרש פה 'חנם אין כסף', חוץ מכל הדברים שהוא פועל, גם באופן אישי וגם באופן כללי. חושבני כי הנסתר רב על הגלוי, כל מה שהוא עושה חסדים טובים לעמו ישראל, דואג הרבה למען הציבור. ובזמן האחרון, את הישיבה איתן התורה, הוא פינה לשם כך את בית הכנסת שבנה בעיר אלעד בשם תפארת זכריה. ברוך ה' כיום יש שם כבר 46 תלמידים, כן ירבו וכן יפרצו. תקותי שלא ירחק היום שיהיו לפחות 460.

מה שאנחנו יכולים הוא רק לברך אותו, שהשם ברוך הוא ישמרהו ויחייהו, ויציל אותו מכל צרה וצוקה ומכל נגע ומחלה, שיראה אושר עם משפחתו, עם כל בני ביתו, ושיצליח בכל אשר יפנה. יהי שלום בחילו ושלום בארמנותיו. השם ברוך הוא ימלא כל משאלות ליבו – עם כל ישראל, נכלול את כולם ביחד – לטובה. ושירבו כמותו בישראל.

חבל, אם היה לנו עוד משהו אחד כמותו, היינו נראים אחרת. אבל, מודים לה' גם על כך השמן הטהור. אפי' כך שמן אחד, ב"ה מן השמן הזה זרחה אורה גדולה. בלעדיו, כל ביהמ"ד פה פעולת צדיק, לא היה קיים. זה אך ורק בזכותו. יש לו זכות עצומה. הון ועושר בביתו, וצדקתו עומדת לעד. אכי"ר. כמו כן השיעור מוקדש ע"י ידידנו הרב אוהד נהארי הי"ו, ב"ה הוא ידיד ותיק, מסמר קבוע פה בשיעורים. הוא עושה הרבה, להגדיל תורה ולהאדירה. לרפואת רעייתו היולדת במזל טוב, שירה בת אברהם, ולרפואת הרך הנולד. שיזכו להכניסו בבריתו של אברהם אבינו בעתו ובזמנו, אכי"ר. בעבור שהתנדב למוסדות נתיבות מהרי"ץ.

הקדשה מיוחדת ע"י ידידנו רבי יואל חיים ה'עדין הי"ו מרמת בית שמש, לע"נ מורו ורבו הרה"ג חיים בן מארי סאלס יעקובי זצ"ל, ממייסדי מפעל תורת אבות בארץ הקודש, מנהיג רב קהילת מסורת אבות בבורו פארק בארצה"ב, שם הקים עולה של תורה עפ"י מנהג ומסורת ק"ק תימן, ובפרט עפ"י דרכו ופסקיו של מהרי"ץ זצוק"ל. דאג בגופו ובממונו לקהילות קודש התימנים יע"א, בתימן ובארץ ישראל ובארצה"ב. השבוע יחול יום פטירתו. תנצב"ה. וירבו כמותו בישראל. אנחנו צריכים הרבה ישועות. הרבה זרעים שינבטו ויפריחו.

כן השיעור מוקדש על ידי רבי משה מאיר בן אשר זילג הי"ו מארצה"ב, להצלחתו בפרנסה ובכל העניינים, ולנחת מכל יוצאי חלציו יחד עם רעייתו החשובה. בעבור שהתנדב למוסדות יד מהרי"ץ.

וכמו כן השיעור מוקדש על ידי רבי עזריאל מרדכי הי"ו מארצה"ב, להצלחתו בפרנסה ובכל העניינים, ולעילוי נשמת אביו אבא חנוך הינך בן חיים יהודה אריה הכהן, בעבור שהתנדב למוסדות נתיבות מהרי"ץ.

המקום ברוך הוא ירצה נדבתם, ויברך מעשה ידיהם, ומכל צרה ונוק יצילם, וישלח ברכה רוחה והצלחה בכל מעשי ידיהם, והצריכים רפואה – ישלח להם השי"ת רפואה שלימה מן השמים, וימלא כל משאלות ליבם וליבכם וליבנו לטובה ולברכה, אכי"ר.

ביאור דברי הספר ברכת טוב, כי ג' העבירות

החמורות – ע"ז ג"ע ושפ"ד – וכן לשון הרע, הן אלו שגרמו לכל הגליות. גלות בבל, פרס, יון, וגלותנו זו האחרונה.

בגמרא במסכת שבת [דף כ"ג ע"א] מובא בזה"ל, שמע מינה הדלקה עושה מצוה ש"מ. והשתא דאמרין הדלקה עושה מצוה, הדליקה חרש שוטה וקטן, לא עשה ולא כלום. אשה ודאי מדליקה, דא"ר יהושע בן לוי, נשים חייבות בנר חנוכה, שאף הן היו באותו הנס.

מפרש רש"י [בד"ה היו באותו הנס], שגזרו יוונים על כל בתולות הנשואות, להיבעל לטפסר תחילה. ועל יד אשה נעשה הנס.

אלו שני דברים, ובעזרי"ת נעמוד על כך בהמשך. החיד"א בספר המוסר שלו, הנקרא בשם לב דוד [פרק עשרים וארבעה] מביא דבר חידוש. וזה לשונו, כתבו המקובלים, והובאו דבריהם בספר ברכת טוב דף ה', כי גלות בבל ע"י נבוכדנצר הרשע, היה בעון עבודה זרה שהיא בסקילה, ומשום הכי נשרף ונחרב בית המקדש, ונכשלו באגדרטי. ובעון שפיכות דמים, נמסרו להריגה בימי המן, והוא בסייף, לכן נתבטל בית המקדש. ובעון גלוי עריות היה השמד של- יוונים, וגזרו שכל כלה תהיה עם ההגמון, והוא בחנק, קל מכלן.

אלו המדרגות של חייבי מיתות, שריפה סקילה הרג וחנק. חנק, הוא קל מכולם.

לכן היה בית המקדש, רק שפרצו בו פרצות ושיקצו הכלים. ובעון לשון הרע, הגדול מכלן, הוא גלות האחרון הגדול והחמור והארוך, ואין תיקונו אלא בתורה, זהו תורף דבריו.

ה'ברכת טוב' רוצה להראות ולהסביר, כי העוונות הכי חמורים, שהם עבודה זרה גילוי עריות ושפיכות דמים, עם לשון הרע שהיא שקולה כמותם, זהו מה שגרם לנו את כל הצרות. ולכן, הכל מדה כנגד מדה.

בעון עבודה זרה, נשרף בית המקדש. נכשלו באגדרטי, כנראה הוא רומז לשיטת התוספות

ובגלות יון נגד ג"ע נגזר עליהם תיבעל לטפסר תחילה וכו'.

אם-כן העניין צריך הסבר. והמקום ב"ה יאיר עינינו.

חמש שאלות על דברי הברכת טוב הנז"ל, ותירון אחד על כולן.

ובעיקר העניין, ישנן חמש שאלות, שצריכים לשאול.

ראשית, היכן מצינו שהיה עוון גילוי עריות, בבית שני? מהיכי תיתי לומר, שגלות יון באה בגלל גילוי עריות? לא זכור לנו, ולא ידוע לנו דבר כזה. וכן לגבי מה שהוא אומר, 'ובעון שפיכות דמים, נמסרו להריגה בימי המן'. וכי בימי המן, שפכו דמים? האם ידוע או זכור למישהו דבר כזה, שהיתה אז שפיכות דמים?

שאלה שנייה. הרי מפורסם מה שמובא בגמרא במפורש, טעמים אחרים לגזירת המן. במסכת מגילה [דף יב.], שאלו תלמידיו את רשב"י, מפני מה נתחייבו שונאיהן של ישראל שבאותו הדור פליה? אמר להם, אמרו אתם. אמרו לו, מפני שנהנו מסעודתו של אותו רשע. אם כן, שבשושן יהרגו, שבכל העולם כולו אל ייהרגו. אמרו לו, אמור לנו אתה. אמר להם, מפני שהשתחוו לצלם.

לא כתוב, שהם התחייבו בגלל שפיכות דמים. ואף כי יתכן שזה נכלל בשאלת תלמידיו 'מפני מה', לפי הכלל שסגנון זה מורה שידעו שישנם כמה טעמים, כמו שדיברנו בס"ד כמה פעמים בכל כגון דא. ואכמ"ל. יב"ן.

שאלה שלישית. הוא אומר שהגלות שלנו היא בגלל עוון לשון הרע. אבל בגמרא במסכת יומא [דף ט' ע"ב] כתוב, כי זה בגלל שנאת חנם. גם זאת גמרא מפורסמת. מובא שם בזה"ל, מקדש ראשון, מפני מה חרב. מפני ג' דברים שהיו בו, ע"ז וגלוי עריות ושפיכות דמים. ע"ז דכתיב [ישעיהו כ"ח, כ'] כי קצר המצע מהשתרע וכו'. גלוי עריות, דכתיב [ישעיהו ג', ט"ז] ויאמר יי, יען פי גבהו פנות ציון, ותלכנה נטויות גרון וגו'. וכו'.

שפיכות דמים, דכתיב [מלכים ב' כ"א, ט"ז] וגם דם נקי שפך מנשה הרבה מאד, עד אשר מלא

בכתובות [דף לג: ד"ה אלמלין], כי זה לא היה ממש עבודה זרה, אלא שנבוכדנאצר עשה משהו לכבודו, אבל עכ"פ הדבר נחשב כעין עבודה זרה. א"כ כיון שהעונש על ע"ז הוא סקילה, לכן נחרב בית המקדש.

בעוון שפיכות דמים, נגזר בימי המן, להשמיד להרוג ולאבד את כל היהודים. זה בסיף. אז בזמנם התבטל בית המקדש. הרי אחשורוש אמר אז לאסתר, עד חצי המלכות ותעש [אסתר ה', ו']. למה רק עד חצי המלכות? התשובה היא, כי את בית המקדש, הוא לא הסכים לבנות. שלא תבקש את זה. כמבואר בגמ' מגילה דף טו: ובתרגום, ובספרים נוספים.

ובעוון גילוי עריות, היתה הגזירה בזמן היוונים, כי כל כלה תהיה עם ההגמון. כיון שהם עברו על גילוי עריות, לכן העונש הוא שיסבלו מכך, מדה כנגד מדה.

וכעת העבירה האחרונה, לשון הרע, היא הכי גדולה. ותיקון הדבר, הוא רק ע"י התורה. וזאת היא הסיבה, שהגלות הזאת הינה כ"כ ארוכה וחמורה. בית ראשון, היה רק שבעים שנה. כי העוון הזה – לשון הרע – 'שקול כנגד כולם'. לא שהוא שקול רק כנגד אחד מהם – מג' העבירות החמורות – אלא כנגד כולם.

מלבד בס' לב דוד הנז"ל, החיד"א מביא כך ג"כ בספרו מדבר קדמות, בערך גלות.

אינני מבין, מה הדבר קשור אל תורת הקבלה? מדוע הוא כתב, 'כתבו המקובלים'. אינני רואה כאן שום 'סוד'. לכאורה, הדברים הללו הם ע"ד הפשט.

כמו-כן, כאשר עיינתי בספר ברכת טוב בעצמו, במקור, ראיתי כי הוא לא מזכיר בכלל 'מקובלים', ולא שום 'קבלה'. ואפי' אדרבה, משמע הפוך. שלא תאמר כי החיד"א הביא את דבריו בקצרה, ברם הנה אין שם שום רמזים נסתרים.

יתירה מכך, יש לכך גם מקור, בספר אמרי נועם – שהוא מן הראשונים – הר"ר יעקב דילישקאש, שכתב שם [בפרשת וישב] בזה"ל, והנה ידוע, אשר גלות יון היה לכפר עוון של ג"ע, כי בגלות בבל היה תיקון ע"ז, ונכשלו באנדרטיא ולהרוג,

את יְרוּשָׁלַם פֶּה לָפֶה. בעיר ירושלים, מהשער הזה לשער הזה, מקצה ועד קצה, מלא שפיכות דמים. הוא שפך דמים, וממילא כבר כולם. שפיכות דמים, זה היה 'מעשים שבכל יום'. בעיקבותיו, גם הציבור כבר זלזל בעניין הזה.

אבל מקדש שני, שהיו עוסקין בתורה ובמצוות וגמילות חסדים, מפני מה חרב. מפני שהיתה בו שנאת חנם. ללמדך, ששקולה שנאת חנם כנגד שלש עבירות, ע"ז גלוי עריות ושפיכות דמים.

שאלה רביעית. הבאנו [בשיעור וישלח] את דברי הבית חדש – והבאנו לכך מקורות – כי גזירת היוונים היתה, בגלל שהכהנים התרשלו בעבודה. זהו טעם אחר בכלל.

שאלה חמישית, מן הכתוב במדרש מעשה חנוכה, מה שהבאנו בס"ד [בחוברת] מאי חנוכה. ישנן כמה נוסחאות, למדרש מעשה חנוכה. הוא מובא בהרבה ספרים, אבל הנני מציין למה שקרוב אלינו בהישגיד, בחוברת מאי חנוכה דף ל"ב – מובא בזה"ל, עמדו וגזרו, כל בן-ישראל שעושה לו בריח או מסגור לפתחו, ידקר בחרב. וכל כך למה? כדי שלא יהא לישראל כבוד ולא רשות, שכל בית שאין לו דלת [ר"ל דלת נעולה. יב"ן], אין לך כבוד ולא צניעות, שכל הרוצה ליכנס נכנס בין ביום ובין בלילה. גזירה קשה.

כיון שראו ישראל כך, עמדו וביטלו כל דלתות בתיהם, ולא היו יכולין לא לאכול ולא לשתות, ולא לשמש מטותיהם, בשביל גנבין ולסטיין ופריצי יוונים, ולא רואין שינה בעיניהם לא יום ולא לילה. ונתקיים עליהם מקרא שכתוב [דברים כ"ח, ס"ו] וּפְתַחְתָּ לִילָה וְיוֹמָם.

אמרו לפני הקב"ה: ריבוננו של-עולם! כמה אנו יכולים לסבול? אמר להם, בעוון מזוזה. ביטלו את מצות מזוזה. וכו'.

כיון שראו יוונים שעמדו ישראל בגזירה, ולא נכשל אחד מהם בשום דבר רע, עמדו וגזרו עליהם גזירה אחרת – גזירה נוספת שגזרו היוונים – והעבירו קול: כל אדם מישראל שיש לו שור או שה, יחקוק על קרניו שאין לו חלק באלהי ישראל. וכל כך למה? כדי שלא יאכלו ישראל בשר ולא חלב ולא גבינה, ולא יהיה להם חרישה. אמרו: יודעים אנו שאין יכולין לעמוד בגזירה זו. אוי ואבוי. מה עושים?

אמר להם הקב"ה בעוון שמנעתם עצמכם – מרן שליט"א אומר זאת ב'כינוי', מנעו עצמם – מלעלות שלש רגלים, ולהקריב קרבנות, וליתן מתנות כהונה. הם לא עלו לרגל, לקיים מצות [שמות כ"ג, י"ד] שְׁלֹשׁ רִגְלִים תַּחֲגֹ לִי בַשָּׁנָה.

לכן נתקיים עליכם [דברים כ"ח, ל"א] שוֹרֵךְ טְבוּחַ לְעֵינַיִךְ [מרן שליט"א אומר זאת ב'כינוי', שורו טבוח לעיניו].

הרי לנו טעמים אחרים לגזירות היוונים.

*

נראה בס"ד, כי מחמת כל הקושיות הללו, היגענו אל ההבנה, שאין הכי נמי, הכל היינו הך.

דהיינו, לגבי שנאת חנם, החפץ חיים אומר, שזהו בעצם עוון לשון הרע. הוא כותב זאת בהקדמתו לספרו חפץ חיים, וכן בספרו שמירת הלשון [שער הזכירה, פרק ד'] וז"ל, לבסוף ימי בית שני, גברה שנאת חנם ולשון הרע בינינו בעוה"ר, ובעבור זה נחרב הבית, וגלינו מארצנו. כדאיתא ביומא וכו'. הוא מביא את הגמרא במסכת יומא, שהקדמנו לעיל.

הגם שהגמרא נקטה 'שנאת חנם', הכוונה הוא על לשון הרע ג"כ, שיוצאת מצד השנאה. דאל"ה לא היו נענשים כ"כ.

וכי על לאו ד'לא תשנא את אחיך בלבבך', יהיה חרבן בית המקדש? הרי זהו רק לאו. זה לא נחשב מן העבירות החמורות. אלא התשובה היא, שהשנאה גררה והביאה את לשון הרע.

והיינו דסיים שם, ללמדך שקשה שנאת חנם כנגד ע"ז וג"ע וש"ד. וזה מצינו בערכין [דף ט"ז ע"ב] גבי לשון הרע.

והוא מביא ראיה נוספת. ועוד, מגופא דשְׁמַעְתָּא דיומא מוכח כמו שכתבנו, מדפריך שם ובמקדש ראשון וכו' ודוקרים את חבריהם וכו' עיי"ש. זהו לשון הרע, ש'דוקרים' בלשונם זה לזה.

כמו-כן, לגבי ע"ז ג"ע ושפ"ד. שאלנו לעיל, היכן מצינו בבית שני – בימי המן – ששפכו דם, ושבימי היוונים היה גילוי עריות. התשובה היא, אין הכי נמי. לא שמענו. זה לא היה בבית שני, אלא בבית ראשון. ברם, העוונות הללו, אשר החריבו את בית ראשון, הם לא התכפרו בשבעים שנה של גלות בבל. היו בעצם צריכים

שערי יצחק – השיעור השבועי

וזה לשונו שם, רק להיות כי ישראל היו נעורים – הכוונה, ריקים, התערו מהם. ע"ד שנאמר [בראשית כ"ד, כ'] וַתַּעַר כַּדָּה [ידוע שרוב האשכנזים אינם מדייקים בכתיבתם, והיה לו לכתוב מנועים. איתמר] – מהתורה, ונשתקעו בעבודה זרה, עד ששכחו בשבעים שנים שהיו בגולה, שמירת שבת, מצות סוכה וכדומה. בהיותם אז בגלות, כבר נשכחו מהם אפי' המצוות שהן מדאורייתא. כאשר הדבר מבואר בעזרא ונחמיה. נשאו בנות אלהי נכר, עמוני ומואבי, ולא ידעו כי הרחיק ה' אותם מבוא בקהל ה'.

וא"כ אילו ח"ו היו יותר בגלות, ולא היה פקידה, היתה נשכחת מאתם תורת אלהינו מכל וכל, עד שלא היה רושם זכירה אצלם, ונתערבו בעמים, והיה ח"ו נשבת זכר ישראל, וזכר תורת אלהינו. ועל זה נכרתה הברית, לבלי תִשָּׁכַח תורת אלהינו, ולבלי יתערבו בגוים, והן עם לבדד ישכון.

ולזאת עשה ה' למען שמו ולמען תורתו, ופקד אותנו מקץ ע' שנים, אשר עדיין רְשומָה של-תורה והמדע קיים – ישנם עדיין היסודות, נותרו, נשאר רושם – ואז היו עדיין עזרא וכנסת הגדולה, שהנחילו לנו תורה, וכן בכל דור ודור שקבעו לנו מסמרות וסייגים, עד שעל ידי כן אי אפשר לשכוח ולעבור הגדר של תורה.

אז התחדשו כל הסייגים והגדרים לתורה, ועל ידי זאת לא נשכחה התורה. וכך אנחנו רואים, כאשר אנחנו בגולה, כי בכל דור מוסיפים תקנות. כל פעם מוסיפים חומרות, גדרים וסייגים, כי זה לא כמו בדורות הראשונים, אשר לא היו צריכים לכך.

וכאשר שיער בחכמתו העליונה, שכבר נשקעה התורה בלבנו מבלי שכוח, חזר והגלנו, למרק חטאים מבית ראשון.

וכן באמת כנ"ל, כי אנחנו בגולה לא שכחנו מצוות ה'. אדרבה בכל דור ודור מוסיפים תקנות.

וא"כ הגלות השניה – הוא אומר במפורש – היא עיקרה גלות הראשונה, רק בחסד ה' מבלי להפר בריתו, גאל אותנו. הגאולה היתה בעצם לפני הזמן, מכיון זה היה המשך.

להיות בגלות יותר זמן. כי השבעים שנה הללו, לא הספיקו למרק את כל החטאים שלהם.

כך כתב הגר"י איבשיץ, בביאורו לספר ירמיה ובספרו יערות דבש דרוש עשירי. אצלו הדבר ברור. הוא כותב, כי ישנן לו ראיות לכך.

הוא אומר שם, כי ישנם מינים, אשר מצערים את ישראל. דהיינו, אנשים בעלי דעות כוזבות, הם מקניטים אותנו. אומרים לנו, אין לכם סיכוי. שהרי בבית ראשון, למרות שהיו עבירות חמורות, ג"ע ע"ז ושפ"ד, הגלות היתה רק במשך שבעים שנה. אולם בבית שני, שהיתה רק שנאת חנם, תראו כמה אתם עדיין בגלות. א"כ אין לכם עתיד. בטענה הזאת, הם רוצים לייאש את ישראל מן הגאולה.

וזה לשונו שם, כבר ידוע, כי המינים מצערים לישראל ואומרים, בבית ראשון, שהיה בהם חטאים גדולים ומפורסמים, נגאלו בקץ ע' שנים. ובבית שני, אשר לא נמצא בעם ישראל מהתועבות הגדולות, רק שנאת חנם, תהיה אריכות הגלות זמן ארוך כזה?

אבל טעו. כי חשבו, כי בגאולה בימי עזרא, כבר נמחל עון בית ראשון. ולא כן הוא. כאשר יַעֲנִידו כל הנביאים מורים על זה, וכאשר הארכתי בביאורי לירמיה.

אומר היערות דבש, כי הם טועים. הם חושבים, כי כל הגלות בבית שני, היא רק בגלל השנאת חנם. ברם, הדבר אינו נכון. אלא, אנחנו עדיין משלמים את העבירות של בית ראשון, ע"ז ג"ע ושפ"ד. לא הספיקו לכך השבעים שנה. אם כן, למה בכל זאת הקב"ה קיצר את הגלות, ונבנה בית שני? התשובה היא, כי היה המצב שעם ישראל כבר היה יכול להיטמע. כאשר הם היו בגלות שם, כמעט הם התערבבו עם העמים, נשאו נשים נכריות וכו'. כמעט ח"ו יכולה היתה להישכח זכר תורת ישראל. לכן הקב"ה עצר את זה, אבל בעצם אנחנו ממשיכים – גם עכשיו – למרק ולתקן את החטאים שהיו בבית ראשון.

ממילא מובן היטב, מה שכתוב כאן בספר ברכת טוב, שהיו ג' עבירות הללו ע"ז ג"ע ושפ"ד. אין פירוש, שהעוונות הללו היו בבית שני, אז הן כבר לא היו, אלא הן היו בבית ראשון, אבל עדיין לא היה ולא נגמר התיקון עליהן.

אס"כ, יפה מאד.

והדבר הזה מוכח, בדברי הברכת טוב בעצמו, כי הוא עצמו מציין את הגמרא ביומא הנז"ל. החיד"א קיצר בדבריו, אבל כאשר עיינתי בספר ברכת טוב בעצמו, ראיתי כי הוא כתב בזה"ל, בעוון ארבעת העבירות החמורות, הלא המה ע"ז ג"ע וש"ד, ולה"ר השקול כנגד כולם, כמאמר רז"ל במסכת יומא, בארבעתם גברה יד האומות עלינו בארבע (גלותים) [גלויות]. עבודה זרה, נכשל – צ"ל נכשלנו – בו באנדרטי דבקעת דורא, חוץ מחנניה מישאל ועזריה. הם לא נכשלו.

שפיכות דמים, גברה עלינו פרס, והוא סוף שבעים שנה לגלות בבל, בו נמכרנו להשמיד ולהרוג ולאבד ע"י המן. גילוי עריות, נכשלנו בה בגלות יוון בימי חשמונאים וכו'.

הרי שהוא בעצמו, מביא את הגמרא ביומא. על כרחנו, שהדבר צריך להיות משולב ומתאים.

*

מה שנשאר לנו, השאלות ששאלנו ממ"ש בגמרא כי זהו מפני שהם נהנו מסעודתו של אותו רשע, או מפני שעבדו לצלם בימי נבוכדנאצר, וכן השאלה ששאלנו מדברי הב"ח שכתב כי הם התרשלו בעבודה, ובמדרש כתוב כי הדבר היה בעוון מזוזה, ועל שלא עלו בשלושה רגלים.

הכל נכון. היו הרבה גזירות. אולם העיקר, הראשי, היה גילוי עריות, ועל כך נענשו בימי היוונים. ומה שהיו עוד דברים, כך וכך, למה הפרט הזה, למה דלתות? זה בעוון מזוזה. אלו דברים שנלוו. לא העיקר. זה בכדי להסביר, כי אצל הקב"ה, הכל הוא מדה כנגד מדה, לבאר מהו הקשר.

אבל הדבר הראשון אשר גרם לכך, וי"א כי זהו גם העיקר של גזירות, זה עוון ג"ע. שכן ישנם כאלה האומרים, כי מה שכתוב 'שגזרו על כל הבתולות הנישאות' וכו', ישנם המבינים כי זאת היא עיקר הגזירה, עיקר הנס.

למשל, בספר הלכות הגינה (דף תס"ב) הביא זאת – וראיתי את זה בעוד ספר – כתב בזה"ל, גם מרש"י משמע כנ"ל, דתיבעל להגמון תחילה, חשיב מעיקר הצרה. אסון כזה גדול.

והאמת היא, כי גם מהמדרש מעשה חנוכה הנז"ל בעצמו, כאשר הוא מביא את הגזירה הזאת, הוא מקדים לכתוב כי הדבר היה ממש אסון. גזירה מרה ועכורה.

וזה לשון המדרש, כיוון שראו יוונים שאין ישראל מרגישים בגזירותיהם, עמדו וגזרו עליהם גזירה מרה ועכורה, שלא תיכנס כלה בלילה הראשון מחופתה, אלא אצל ההגמון שבמקום ההוא. כיוון ששמעו ישראל כך, רפו ידיהם ותשש כוחם, ונמנעו מלארס, והיו בנות ישראל בוגרות ומזקינות כשהן בתולות. ונתקיים עליהם [איכה א, ד'] בַּתִּוְלָתֶיךָ נִגְזַרְתָּ וְהָיָה מֵרָ לָהּ, והיו יוונים מתעללים בבתולות ישראל.

בגזירה זו לא נזכר שם הסיבה לכך, מה המדה כנגד מדה, כמו לעיל בעוון ביטול מזוזה ועלייה לרגל, ומכאן חיזוק לדברינו שזה בעוון גילוי עריות שבבית ראשון.

אם כי מלשון הגמרא, 'שאף הן היו' באותו הנס, משמע שזה טפל, אבל דבר זה כבר נדון בראשונים. רק אני מציין, כי אי אפשר כעת להיכנס לפרטי הפרטים.

בתוספות שם [מגילה דף ד' ע"א] ד"ה שאף הן היו באותו הנס, פירש רשב"ם, שעיקר הנס היה על ידן. בפורים על ידי אסתר, בחנוכה על ידי יהודית.

זהו הדבר השני שרש"י הביא, [כפי שהקדמנו בתחילת השיעור], כי על ידי אשה נעשה הנס, מסבירים שזה היה ע"י יהודית. ישנם כאן הרבה דברים לברר, כי יש כאלה האומרים כי נכון שמעשה יהודית היה עם אחד ממלכי יוון, אבל הדבר היה בתקופה אחרת. לפני כן. אולם בכל אופן, חיברו את הדברים.

בפסח, שבזכות צדקניות שבאותו הדור נגאלו. וקשה, דלשון 'שאף הן' משמע שהן טפלות, ולפירושו היה לו לומר 'שהן'.

לכך נראה לי, שאף הן היו בספק דלהשמיד ולהרוג. וכן בפסח, שהיו משועבדות לפרעה במצרים. וכן בחנוכה, הגזירה היתה מאד עליהן. צריכים להעמיק בכך. בכל אופן, פחות או יותר הדבר מובן.

שערי יצחק – השיעור השבועי

מסיימים 'אוס'. הרי איך אומרים גם אנחנו? אונקלוס או אונקלס? אומרים אונקלוס. וכן בן קלוניקוס. אנטגנוס. תיזכרו אתם, כל מיני מלים כאלה. קלונימוס. פוליפוס. טיטוס. אספסינוס. וכן בסוף גמ' סוכה, לוקוס לוקוס. וכן אפטרופוס, אנחנו קוראים אֶפְטוֹרְפּוֹס, וכגון שנכתבת תיבה זו במדרש הגדול.

הערת הרה"ג משה שליט"א: וכן נילוס. תגובת מרן שליט"א: זה במצרים. אולם הדבר נכון, כי הם – הרומיים – נתנו את השם הזה, כאשר הם שלטו שם. בלנ"ד עוד נרחיב על זה, בקשר ל'ספרי המי'ר' שנז' בפ"ד ממסכת ידים, על שם המשורר שלהם הומירוס. הכי הרבה, בשורק. אלכסנדרוס. אנחנו גורסים אנטונינוס, אבל י"ג אנטונינוס.

הסתכלתי וראיתי כיצד הם כותבים את השם הזה בלע"ז, בכתבים שלהם, לפי מה שמובא בכתבים שלהם, נראה שזה בשורק, אנטיוכוס. לפי מה שראיתי בעה"ש דף קמ"ו ריש עמוד א'. חולם או שורק, יכולים להתחלף. אבל מחולם לפתח, זה בודאי רחוק.

המלה אֶנְדְּרוֹגֵינוֹס, בניקוד שבפירוש המשנה כתי"ק שלרמב"ם (לא בטוח אמנם שהוא עצמו המנקד) כתובה אֶנְדְּרִיָּנִס. הרי"ש בקמץ, הגימ"ל רפויה, והנו"ן בקמץ. אצלנו בק"ק תימן יע"א מקובל לקרוא כדלעיל, רי"ש וא"ו בשורק, גימ"ל דגושה, נו"ן וא"ו בחולם. ויש מעט מאתנו הקוראים אותה בשתי תיבות, אֶנְדְּרִיָּנִס וְגִינוֹס. ומפרשים שהן שתי תיבות בלשון יון, שמובנן זכר ונקבה. ולפי הניקוד דלעיל אנדרגינס בקמץ, יתכן שכך אירע גם באנטיוכוס, וכן אמנם ראיתי ניקוד כזה מובא בעה"ש דף קמ"ו. והרי קמץ וחולם, קרובים קצת יותר מאשר פתח וחולם.

וכן עד"ז יש להעיר מהחילוף בניקוד המלה קולמוס, שיש מנקדים וקוראים קולמס. וכבר הרחבתי בזה בנפלאות מתורתך הפטרת בשלח, לגבי הגירסא בתרגום הפסוק [שופטים ה', י"ד] מְשָׁכִים בְּשֶׁבֶט סֵפֶר, בקולמס – בקולמוס – דְּסֶפֶר.

לכן נראה לי, כי אין הכי נמי, כך היה השם שלו. אבל הקדמונים נע"ג – כך ליבי אומר לי. אינני יודע מיהו הראשון, ובאיזה דור. והאם זה כגון

וממילא מיושב ג"כ, שאין סתירה. כל הדברים הם נכונים, רק צריכים לדעת איפה להניח כל פרט ופרט, וביחד מבינים באופן כולל ומושלם. התמונה מתבהרת, להבין ולהשכיל את כל מה שבוענוותינו הרבים אירע. כל מעשה של הקב"ה, הכל מחושבן ומדוקדק. הכל במשקל במדה ובמשורה.

מגילת אנטיוכוס, נקראת גם בשם מגילת בני חשמונאי. ביאור גירסת המלה 'אנטיוכוס', ומשמעותה.

בעזה"י, נקרא אחרי השיעור, במגילת אנטיוכוס.

בספרים שלנו, היא נקראת בדר"כ בשם מגילת בני חשמונאי, אך ישנם כאלה הקוראים לה בשם מגילת אנטיוכוס, ואפילו מהרי"ץ זיע"א [בע"ח דף קס"ג ע"א], הזכירה בשם הזה.

עכ"פ כך היא גירסתנו, אנטיוכוס הוא"ו בשורק והכא"ף בפתח. כיום בשפה המדוברת, אומרים אנטיוכוס. ולא בדו זאת מן הלב, אלא ישנם כבר הרבה ספרים ישנים, גם בכתבי היד של מגילה הזאת שנותרו בקהילותיהם, יש שהם מנקדים כך. ויש מהם המנקדים אנטיוכוס.

א"כ ישנן כאן, שלוש גירסאות. אנטיוכוס, אנטיוכוס, אנטיוכוס.

אנחנו איננו רוצים לקרוא למגילה בשם המלך הרשע הזה. אמנם ישנם כאלה, שאפי' למגילת אסתר, קראו לה בשם מגילת אחשורוש. זהו כפי שתמיד לוקחים את המלה הראשונה, ועפ"ז קובעים את השם, כגון מסכת ביצה. למה לא אומרים, מסכת יום טוב? התשובה היא, כי זאת המלה הראשונה שלמסכת. וכפי שבתורה, כגון פרשת בראשית. נח. לך לך. וירא. לפי המלה הראשונה שלפרשה. אולם בנ"ד, לא רצו לתת את השם הזה, העדיפו לקרוא לה, מגילת בני חשמונאי. וכן מגילת אסתר. למה לקרוא לה על-שם אחשורוש הרשע? ברם, אי אפשר להכחיש, שהיו כאלה אשר קראו לה כך.

אבל יש להבין, למה גירסתנו היא אנטיוכוס הכא"ף בפתח?

מפני שנראה – מתקבל מאד על הדעת – כי שמו האמיתי היה בחולם, או בשורק. כי בשפה שלהם, ביוונית, ברומית, מלים רבות נגמרות ככה.

מלפני אלף שנה, או כבר בדורות ההם של חשמונאים. מסתמא כך היא המסורת, ולא רק כאשר כתבו את המגילה – החליפו את ביטוי השם שלו. שינו קצת את שמו לגנאי. מסתמא אפילו בעודו חי.

והסיבה היא, כי כאשר הינך אומר אנטיוכוס, המשמעות היא – אינני יודע מה משמעות המלה לפי השפה שלהם עצמם, אבל בלשון ארמית אָנְתְּ כּוּס. דהיינו בלשון"ק, אתה תשחט. כביכול מעודדים אותו לשחוט בנראדם. לשחוט יהודים רח"ל.

קראנו בשב"ק זו את תרגום הפרשה, לגבי הפסוק [בראשית מ"ג, ט"ז] וְטַבַּח טַבַּח וְהִכֵּן, התרגום הוא כך, וְכּוּס נִכְסְתָא וְאַתְקִין. לטבח טבח, לשחוט שחיטה. בלשון ארמית, 'וישחט' תרגומו 'וְנִכְסְ'. וכן מצינו במסכת חולין [דף ל"ז ע"ב], לגבי בהמה שהיא מסוכנת. אם אדם רואה שהבהמה שלו חולה, והוא ממחר לשחוט אותה, לפני שתמות, קוראים לכך בהאיי לישנא, בשר כּוּס כּוּס. דהיינו, תביאו מהר את השוחט שישחט. כּוּס בארמית היינו לשחוט. וכן וְנִכְסְ. כאשר זה בהתחלת מלה, הכא"ף בדגש, אבל היינו הך.

וְשַׁחֲטוּ הַפֶּסַח [שמות י"ב, כ"א] תרגומו 'וכוּסוּ' פסחא. חולם ושורק מתחלפים.

[דומה לזה ששינו את שמו לגנאי, מצינו להיפך, ששינו שמותיהם של צדיקים, כגון מה שכתבו התוספות במגילה דף י" ע"ב, רבה בר עופרן גרסינן, ולא גרסינן עפרון, דשם רשעים ירקב ולא מסקו בשמייהו ע"כ. ונראה שלפני המדפיס היה כתוב מסקי, או מסקי', דהיינו מסקינן, והעתיק בטעות מסקו. איתמר].

א"כ משמעות המלה אנטיוכוס, אָנְתְּ – אתה. בארמית של דניאל ועזרא, לא אומרים אָתְּ, אלא אָנְתְּ. מוסיפים נו"ן. וכן אפילו במגילת בני חשמונאי בעצמה. הרי הם דיברו בארמית, רואים שהם כתבו את המגילה בארמית. כּוּס – תשחט. וכי ח"ו אומרים לו שהוא ישחט יהודים? לכן החליפו זאת בכוונה. לא שהוא ישחט, אלא שצריכים לשחוט אותו. אָנְתְּ וְנִכְסְ.

לומר לך שהוא חייב שחיטה. וסופו אכן מת במיתה משונה ואכמ"ל. באבד רשעים, רנה.

שאלה מהקהל: א"כ היה צריך להיות בטי"ת? תשובת מרן שליט"א: הטי"ת והתי"ו מתחלפים. אותיות דטלנ"ת שמוצאן מן הלשון, מתחלפות. אכן עיקר שמו היה אנט, בטי"ת, אבל הטי"ת מתחלפת בתי"ו, אָנְתְּ. וזה רק בדרך רמז. שינו את שמו לגנאי.

שאלה מהקהל: ומה עם האות יו"ד שבאמצע? תשובת מרן שליט"א: כאשר עושים נוטריקון, לא מתחשבים על כל אות ואות, אלא העיקר הוא מה שנשמע לאוזן באופן כללי. והרי אנחנו גם מוסיפים נו"ן, ונכס. הרבה פעמים הנו"ן נעלמת, ואפשר להוסיף אותה. בנוטריקון, אין חובה שזה יהיה במדויק, העיקר שהדבר נשמע באופן כללי.

היכן מרדכי תאם? הוא נמצא כאן? תזכיר לנו, מה כתוב ברש"י במסכת גטין?

תשובת הבחור מדרכי תאם נר"ו: אֵלֶם, אִשְׁתְּקִיל מְלֻלִיה. זהו הנוטריקון.

כך כתב רש"י בגטין דף ע"א עמוד א' יעו"ש. ואיך זה נוטריקון? איפה השי"ן התי"ו והקו"ף וכו' במלה אלם? אלא שמע מינה. ישנם עוד כמה מקומות, שהנוטריקון הוא ממש רחוק, כמו שהרחבנו בס"ד בשיעור ויצא דף 15. אולם בנ"ד, זה ממש דומה.

היסוד להגיד כך, הוא כדלקמן. ישנם דברים ששינו אותם לשבח, וישנם דברים ששינו אותם לגנאי. למשל, רבי' הא"י גאון כותב, לגבי רבי זירא, כי שמו האמיתי הוא זעירא. כך מביאים, הראב"ן בחולין סימן רס"ח, ובספר האשכול ח"ג דף ט', כתב רב הא"י, דרבי זעירא שמו, ומרוב חכמה היו קורין לו רבי זירא, לשון זר זהב, ולא זעירא לשון זעירות יעו"ש.

כאשר הינך אומר 'זעירא', אתה מקטין אותו. וכי ח"ו הוא רב קטן? לכן עשו אותו, רבי זירא, מלשון הפסוק זר זהב סביב', מרוב החכמה שלו. רואים ששינו לשבח.

אנחנו מעצמנו היינו חושבים אולי – אם לא היה לנו את דברי רה"ג, היינו אומרים כך – כי בלשונם, האותיות הגרוניות מצוי שהן נעלמות בקריאה. כמו מְפָרָא – מַעְפָּרָא, שוּדָא – שוּחָדָא. הבליעו את האותיות הגרוניות, כנודע.

שערי יצחק – השיעור השבועי

הבאתי כל זאת בס"ד ב'מילי דאבות' [על פרקי אבות, פרק ראשון. דף ט'] בזה"ל, גירסתנו צדוק, הצאד"י בפתח והדל"ת דגש חזק והוא"ו בשורק, וכן התועים אחריהם צדוקים ובייתוסים, ובלשון יחיד צדוקי ובייתוסי וכו'.

ושמעתי מפי אאמו"ר זצ"ל, שנתן טעם לגירסתנו, כי מסתמא בודאי היה שמו צדוק, שכן מצינו במקרא כמה פעמים, כמו וצדוק ואביתר כהנים [שמואל ב' ב', כ"ה]. והכהנים הלויים בני צדוק [יחזקאל מ"ד, ט"ו]. והכי גרסינן אנן נמי שמו של התנא ר' צדוק, כגון לקמן בפרק ד' משנה ז'. רק זה התועה, הפכו שמו לגנאי כשיצא לתרבות רעה, דלא לשתמע לשון משפט צדק [דברים ט"ז, י"ח].

וכן ישוע הנצרי – אפילו הרמב"ם כותב כך, 'ישוע'. אבל דר"כ בעם ישראל, לא קוראים לו בשם הזה, אלא בשם ישו, מורידים את האות עא"ן. והסיבה היא – דמשתמע לשון ישועה, קיצרו שמו לגנאי ישו.

אם אתה אומר 'ישוע', המשמעות היא מלשון ישועה, חס ושלום. כאילו שהוא המשיח, כמו שהם חולמים. לכן הפכו את שמו לגנאי, קיצרו את השם. במקום ישוע, ישו.

ומה גם לרמז ראשי תיבות י"מח ש"מו וזכרו. ועל דרך שצריך לכנות לעבודה זרה שם לגנאי, כגון בית גליא, לקרותה בית פריא. עין פל, עין קוץ וכו' יעוש"ב. הפכו זאת לגנאי.

א"כ הדבר מובן היטב.

שאלה מהקהל: ומה לגבי ביתוס?

תשובת מרן שליט"א: אין למלה ביתוס משמעות לשבת, לכן השאירו את שמו כך. וכן מצינו 'מרתא בת בייתוס'. וכן בייתוס בן זונין. ואולי הדבר יותר טוב, שיהיה צדוק על משקל ביתוס. חיברו אותם גם בשם.

שאלה מהקהל: השם שלו מלכתחילה היה בחולם?

תשובת מרן שליט"א: אינני יודע. יכול להיות שהיה בחולם, והפכו לשורק. ומה הדבר משנה? אלא אם כן תמצא איזה נוטריקון, ואז יהיה לנו חידוש. וכבר אמרנו שחולם ושורק לעניין זה, לית לן בה.

ולא רק היינו חושבים כך, שקיצרו, אלא רבים מאד פירשו כך, דזירא קיצור זעירא. ופירוש רב הא"י גאון לכאורה צריך עיון, שאם לא רצו לקרותו זעירא לשון קטנות, היאך קראו לו אפילו חכמי ישראל, קטינא חריך שקי, כדאיתא בברכות דף מ"ו ריש ע"א. ובבא מציעא דף פ"ה ריש ע"א, קטין חריך שקיה. ופירש רש"י שהיה גוץ (מה שבעברית אומרים גוץ). ובסנהדרין דף ל"ז ע"א, חריכא קטין שקיה. ולכן נקרא קטינא או קטין, או מפני שהיה נמוך קומה. ושם אף רב הא"י לא כתב כך אלא דרך דרש או רמז.

מפורש בגמ' כי רבי זירא היה בבבל, ואחר כך עלה לארץ ישראל. התלמוד הירושלמי, תמיד מקצר מלים, כי אנשי ירושלים הם אנשי שחן, לכן הגמ' בב"ק [דף ו' ע"ב] אומרת, הא"י תנא, ירושלמי הוא, דתני לישנא קלילא. במקום לומר חייב המזיק, היה שונה חב המזיק. הם מחפשים לדבר לשון קלה, ולכן הם מקצרים את המלים. במקום רבי אלעזר, רבי לעזר. במקום רבי יהודה, רבי יודן.

על כל פנים, כך רבי הא"י גאון כתב, אחרון הגאונים בזמן, וראשונם במעלה, והוא יודע מה שכתב.

הערת הרה"ג שאול הי"ו: וכן מהר"י אפב"ר, שינו שמו לשבת.

תגובת מרן שליט"א: נכון. יפה. זאת על-פי המסורת שלנו במשפחה, וזהו רעיון של אאמו"ר זצ"ל. היה לנו במשפחה בירושה מדור לדור כמה מן הספרים שלו, ויש לי גם כיום חלקם. שמו המפורסם אצלינו היה מהר"י אפב"ר, אבל אבא מארי זצ"ל אמר לי, ראיתי למהרי"ץ בפירושו לתכלאל עץ חיים [בכמה מקומות] שמזכיר את מהר"י אפב"ר, בעא"ן, ואז כעת הבנתי. כנראה אכן קראו לו ככה, אלא שאצלינו שינו אצלינו את שמו לשבת. כי אפב"ר, פירושו גדול.

אותו הדבר – אמר אבא מארי – לגבי צדוקי ובייתוסי. מה הפירוש צדוקי? וכי יש אדם, שקראו לו בשם צדוק? לא מסתבר שישנו שם כזה. אלא, קראו לו צדוק, אבל מכיון שזה נשמע כביכול שהוא צודק, שיש בדבריו צדק חלילה, לכן הפכו את המלה לגנאי, צדוק. מה שאפשר.

הערת ידידנו הרה"ג איתמר חיים כהן שליט"א (בכתב אחרי השיעור): כיון ששמות רבים שלהם מתחילים באותיות אנט, משמע שיש להן מובן, וכנראה פירושן נגד. ואם כן אפשר לנסות ולהבין את השינוי לאנטיוכס.

תשובת מרן שליט"א: יפה מאד. כגון אנטונינוס, אנטוגנוס. וגם היום בלעז אומרים 'אֶנְטִי' במובן נגד. כגון אנטי-שמי. צריכים לחפש בכיוון הזה, מי שבקי בלשונותיהם. אבל עכ"פ לגבי היהודים עצמם, אפשר לומר כמו שאמרנו. אנן בדידן, ואינה בדידהו.

טעות החושבים כי ישנו מנהג אצלנו להרבות באכילת פרי הגזר בימי החנוכה, ודחיית הדברים המובאים על כך בספר משנת שלמה.

בשלחן ערוך המקוצר [סימן ק"כ הערה י"א] הבאתי בס"ד בזה"ל, יש חושבים שנהגו בחנוכה להרבות באכילת פרי הגזר, והמציאו טעם על שם שניצולו מגזירות יוון. וזה אינו, רק משום שבתים אז הוא תחילת עונתו של פרי זה, ולכן אף הגויים שם אוכלים אותו אז. כך כתבנו, בקצרה ממש.

בעת הנני רואה – שלחו אלי את הספר משנת שלמה, הכולל עריכת שולחן-ילקוט חיים, הלכות חנוכה, של הרה"ג שלמה קורח זצ"ל – העורכים החדשים כותבים שם [בדף כ"ח] בזה"ל, כללו של-דבר, מאותם הפירות המצויים בידם בזמן העונה, הרבו באכילתו יותר משאר ימות העונה, הן בראש השנה והן בחנוכה. ובענייננו, על ידי ריבוי אכילת גזר, הראו בחנוכה גודל חביבות הנס בפרי המצוי להם, והרבו באכילתו יותר לזכר הנס.

ובספר שע"ה (חנוכה) כתב, שרק משום שבתים אז הוא תחילת עונתו של פרי זה, לכן אף הגויים שם אוכלים אותו שם. ואחר מחילה זה אינו, שהנה המעיין בדברי רבינו – הרש"ק – יראה מפורשות שאכן זה היה זמן עונתו, כפי שראה רבינו דבר זה שהיה בתימן, וראה כיצד התקיימו הדברים בפועל. וזה לשונו, 'שבחודש זה מרובה בגידולו, ומתוך כך הבן שגם כולם אוכלים ממנו, יהודים וגויים. אולם אין זה סותר כלל וכלל למנהג שנהגו וכפי שכתבנו, כיון שבימי

החנוכה הרבו באכילתו יותר מכל ימות העונה, והראו חביבות הנס. וזה ראה רבינו בעיניו, מה שיש לראות בשביל להבחין במנהג.

ואני שאלתי את רבינו על כך, ואמר לי על עניינים אלו לא שייך ויכוחים, זה מציאות שכך היתה למי שראה, וחבל שלא בא לשאול אותנו קודם שנכתבו הדברים וכו', ע"כ בערך דבריו.

ויש אשר רצו להביא טעם נוסף למנהג, כפי שיתבאר בראש השנה לעניין ריאה שמאירה את עינינו, א"כ הכא נמי פרי הגזר המועיל לבריאות העין, ויהי רצון שיתקיים בנו יאיר עינינו במאור תורתו, היפך מה שרצו היוונים להשכיחם מתורתך וכו'. עכת"ד.

האמת היא, שלא הייתי רוצה לדבר על עניין זה, ובפרט שכבר הארכנו על כך בזמנו, דיברתי על כך כבר מספר פעמים, כגון בשיעורי חיי שרה ובשיעור ויצא, שניהם בשנת התשפ"ג בשל"ד. וישנה ג"כ תשובה על כך המיוחדת לשו"ת ויען יצחק, שעדיין לא נדפסה. את כל זאת הם לא ראו, אלא הם ראו רק את מה שכתבתי בשלחן ערוך המקוצר. החוברות שערי יצחק של-שיעורים הנז"ל הן כבר נדפסו, והתשובה שבספר ויען יצחק לא, וכמובן שלא היתה לנגד עיניהם, אבל הרחבתי שם בתשובה לגבי כמה פרטים בנושא הזה.

לכן כדאי שהעורך יצרף זאת כאן [וכדקלמן].

*

האם נהגו לאכול גזר בחנוכה.

שאלה: לק"י, יום ששי ח' כסלו ה'תשפ"ג.

ראינו כתוב בהלכות חנוכה של-הרב שלמה קורח (בספרו עריכת שלחן ה'תשס"ו חלק תשיעי דף קמ"ז) נהגו לאכול גזר בחנוכה. הרב שליט"א לא התייחס בספרו שלחן ערוך המקוצר לפרט זה. האם הרב קורח דיבר על מנהג תימן שהיה נהוג שם לאכול גזר, או שדיבר בכללות למנהג שהיה קיים בשאר עדות: בברכה, עמיחי קהלני, קהילת עין חיים, תל אביב.

תשובה: בודאי דיבר על מנהג תימן, שלזה מיועד ספרו. אבל במחכ"ת שגגה יצאה מתחת ידו. וכבר הערתי על כך בס"ד בעיני יצחק על

שערי יצחק – השיעור השבועי

לא אמרו, תאכלו גזר, כי זה על שם הגזירות. דברים בדויים ודמיוניים שלא נראו ולא נשמעו. שאלה מהקהל: גזירות תמיד היו, לא רק בחנוכה. גם בפורים היו גזירות, וכן בכל השנה. תשובת מרן שליט"א: טוב. אבל אז כנראה קשה היה להשיג גזר...

ולגבי הטענה כי 'חבל' שלא באו לשאול אותנו, כדלעיל, נמצאת כבר תשובה ניצחת מעניין דומה שנשאל, כמובא בשערי יצחק חיי שרה דף 20, שזו אכזבה גדולה, המעידה כאלף עדים. בקיצור, 'חבל' על הזמן...

הם רוצים להביא טעם נוסף לכך, להוסיף שמן למדורה, כי הגזר מועיל לראיית העיניים.

צריכים לדעת כלל. אין שום דבר, שאי אפשר לתת לו טעם. אפשר להמציא דברים, ולתת להם טעם. לגבי תליית ביצת בת יענה, נתנו בס"ד כמו שבעים טעמים, שלא נשמעו ולא נראו. רובם כבר הדפסנו בס' ביצי נעמיות בבתי כנסיות. אבל, על בסיס מ"ש בספר שפתי כהן, שישנו מנהג זה. כאשר ישנו דבר שהוא מבוסס, אפשר להוסיף לו טעמים. אבל ככה סתם, אי אפשר להמציא.

לאשכנזים ישנו מנהג, לשחק עם סביבון – דריידל – בימי החנוכה, ומקורו ממציאים לכך טעמים, כגון שהילדים בזמן החשמונאים התחבאו במערות ולמדו תורה, וכשחשו שיוונים באים היו משחקים בסביבון וכו'. נשמע נחמד, ומתקבל על הדעת. אבל הם דברים שבדו מליבם, עניינים אשר לא היו ולא נשמעו. ואכמ"ל.

לכל דבר, אפשר להמציא טעם. אבל ראשית, צריכים שהדבר יהיה מבוסס. ורק לאחר שישנו בסיס, אפשר לתת טעם. אם לאו, ישנה אפשרות 'להפוך את העולם', עם כל מיני הסברים.

התייחסות למ"ש שם בעניין זמן הדלקת נר חנוכה, כי כביכול ישנם בקהילותינו שנהגו להדליק בשקיעת החמה.

ברם, מה שחשוב להעיר מבחינה הלכתית, הוא לגבי מה שמובא שם בדף קמ"א.

הם כותבים שם בזה"ל, זמן הדלקת נר חנוכה, נחלקו המנהגים בקהילותינו. יש נוהגים כדעת

שלחן ערוך המקוצר סימן ק"כ אות י"א, יש חושבים ש"נהגו" בחנוכה להרבות באכילת פרי ה"גזר", והמציאו טעם על שם שניצולו מ"גזירות" יון. וזה אינו, רק משום שבתנאים אז הוא (תחילת) עונתו של-פרי זה, ולכן אף הגויים שם אוכלים אותו אז ע"כ. ושוב עמדתי על כך ב"תר הרחבה, בשערי יצחק שיעורי מוצאי שבתות-קודש חיי שרה ותולדות בשנתנו זו:

ואליו בלבד נתכוונתי. כי אף שספרנו שלחן ערוך המקוצר נדפס לראשונה בשנת ה'תשנ"ו, מכל-מקום מהדורתו הראשונה של-עריכת שלחן נדפסה כבר בשנת ה'תש"מ, חלק שני זמנים, ועניין זה שם בדף רע"א. וכתבתי זאת, לאפוקי דלא תימא שיש אולי מישהו נוסף שכתב זאת, ונמצא שהם שנים בדעה זו. הלכך פירשתי שיחתי כי אין זולתו, רק הוא לבדו שהעלה כך מדעתו. וליתא, כדקא אמרן:

*

הלכך אענה כעת רק בקצרה.

אני חשבת, שידו על האמת. ומודי"ם דרבנן, היינו שבחייהו. אבל במקום זה, הם מתחכמים לענות, להעמיד את דבריהם. על כל פנים, אין לזה שחר. אף אחד, לפני בעל עריכת שולחן – אינני יודע, אולי איזה לץ אמר זאת בתורת רעיון של בדיחותא – אצל אף אחד, הדבר לא היה מקובל. בשום מקום, בשום עיר. ולא אצל כל תלמידי החכמים אשר דיברתי איתם, ושמעתי עליהם.

אמנם הוא אומר, כי כך הוא ראה בעיניו. מובן שהדבר נכון. אבל הרי גם אני הקטן, דיברתי עם תלמידי חכמים, אשר אמרו לי כי ראו כך בעיניהם, שאכלו את זה, והם רבנים זקנים בהרבה יותר ממנו. אבל כולם השתוממו, כי לא שמעו על כך. בכללם הרה"ג שמעון צאלח זצ"ל, דור שביעי לגעו"ת מהרי"ץ זיע"א. לא היה נשמע ולא נראה דבר כזה. אכלו גזר, כי הוא היה מצוי בחנוכה בשוק. גם הגויים הרבו אז באכילתו, כי הוא היה נפוץ מאד. כנראה זה היה יותר בזול, כי היתה הרבה סחורה. הפיצו את זה. ואין לכך שום משמעות. כולם שללו זאת. אף אחד לא התייחס לזה כאל מנהג, ואף אחד לא המשיך זאת בא"י.

הרמב"ם, שזמן ההדלקה עם שקיעת החמה, היינו בשקיעת החמה בדיוק. ויש נוהגים כדעת מרן השו"ע, השת"ז, ומהרי"ן, שזמנה של ההדלקה בצאת הכוכבים. וכל אחד יעשה כמנהג אבותיו.

זאת טעות חמורה. לא היה דבר כזה. אף אחד לא נהג כדעת הרמב"ם, חוץ ממה שאמרתי לכם כמה פעמים, וגם בשיעור מקץ, כי רק דרדעי אחד בעיר צנעא – יוצא דופן – הוא היחידי אשר עשה זאת. הוא היה יחידי, שמו יחיא גיאת, אחד מהרבנים שלהם. זה בעדות נכדו שמואל, שהיה גר כאן בשכונתנו, כאשר שמע מפיו עצמו. לבוא כעת ולהגיד, כי יש נוהגים כדעת הרמב"ם? אדרבה, שיביאו. שיגידו מי זה שנהג.

הוא רצה לעשות ג"כ את עניין עיבוד העור, שיהיה כדעת הרמב"ם, בקמח ועפצים, לא בסיד. ושיהא הקלף קלוף. ואז אפילו המארי שלו, אלאביץ, אמר לו, לך תבדוק בבתי הכנסת, ותראה האם תמצא ספרי תורה קדמונים אשר עשו כפי שהינך רוצה לעשות, עם עפצים וכו'. הוא הסתובב בכל בתי הכנסת בצנעא, ומכל מאות הספרים, מצא רק ספר תורה אחד כדעתו. אמר לו, תגיד, אתה מגנון? רצונך להפוך את המסורת ולעשות מהומות? אבותינו ואבות אבותינו נהגו אחרת, וכי הינך רוצה לשנות עכשיו את מה שמקובל? עיין בס' מגן בעדי התשס"ג דף י"ד ט"ו, והרחבתי כבר ע"ז בכמה מקומות.

יתירה מכך, בעל עריכת שולחן בעצמו, לא כתב כי כך הוא המנהג. הוא רק הביא, שדעת הרמב"ם כך, אבל הוא נזהר ונשמר. לא כתב שנהגו ככה. רק שהם – צאצאיו עורכי הספר החדש הנז"ל – כתבו, כי הוא נהג ככה. בסדר. אבל אבא שלו לא נהג כך, וגם לא סבו. אף אחד לא נהג כך. הוא נהג ככה, והדבר באחריותו, על מה הוא סמך.

כנראה מקרוב בא"י, רבים הושפעו בגלל הליטאים, כי ישנם הרבה מהם אשר נוהגים כדעת הגר"א, הסובר כי צריך להדליק נ"ח בתחילת השקיעה. ואכן, ישנן שיטות כאלה. אי אפשר להכחיש. בודאי שיש בראשונים. אבל צריכים לדעת, שמרן הב"י ומהרי"ן הבינו, כי גם דעת הרמב"ם אינה כך. הרמב"ם שכתב 'עם

שקיעת החמה', הם הבינו כי הכוונה היא לסוף שקיעה החמה. לא בהתחלת השקיעה, שאז עדיין ישנו אור. שרָגָא בטיהרא למאי מהני? אלא כוונת הרמב"ם, לסוף השקיעה. מי שמעיין, ומבין גם דברים אשר אינם כתובים במפורש, יבין דבר מתוך דבר. לא ארחיב על כך כעת, כי כבר כתבתי על כך בס"ד הרבה, בפרט במאמר הנרות הללו.

ולא עוד אלא שהם הסתבכו בהבנת דברי מהרי"ן. גם בעל ערכת שולחן. הוא העתיק את מהרי"ן, עם השיבוש שבדפוס. מהרי"ן כתב בע"ח [דף ק"ס ע"ב], זמן הדלקת נר חנוכה, 'עד' סוף שקיעת החמה. אבל לצערנו, זאת טעות שלמדפיסים, וצ"ל 'עם' סוף שקיעת החמה, כמו שבדקתי וראיתי במו עיני בכת"י קדשו של מהרי"ן עצמו. לא 'עד סוף' שקיעת החמה. והכוונה בתיבת 'עם', קצת לפני. כמו 'ערב שבת עם חשיכה', שהכוונה סמוך לחשיכה. כאשר הרחבנו בס"ד במאמר הנז"ל.

הערה מהקהל (אחרי השיעור): בתימן בעיר מנאכָה כך נהגו בביהכ"נ אחד, להדליק בעת שקיעה"ח ממש, הקדימו מנחה והלכו לבתייהם להדליק, וחזרו לערבית. וכן נוהגים כיום צאצאיהם בארץ ישראל, בעיר קרית אונו. בביהכ"נ שנייה, העדיפו ללמוד אז, ונשותיהם בבית הדליקו אז במקומם. הרי שיש כן שכך נהגו. תשובת מרן שליט"א: אפילו אם זה נכון, וכי מהם אתה מביא ראיה? הרי הם ג"כ נידרדעו. אני דיברתי על צנעא, וביררתי שהיה רק דרדעי אחד, והם הגזימו יותר. זו לא מסורת ומנהג, אלא 'רפורמה'. הם הנהיגו זאת מחדש כפי הבנתם, ממש מקרוב, בשנים לפני שעלו לארץ ישראל. אין לזה ערך וחשיבות של מנהגי תימן.

וכל זה לפי דבריך. אבל לי נודע מת"ח אחרים יוצאי מנאכָה, והנה הם אומרים דברים אחרים. לא הקדימו מנחה, אלא כרגיל. יש חלק מהקהל שהיו יוצאים להדליק בין מנחה לערבית, אחרי שכבר שקעה החמה. וכך היה גם אצלנו בביהכ"נ שלנו בעיר רצאבה, מי שהיה דר קרוב לביהכ"נ הלך, או בחורים וצעירים נשלחו ע"י אבותיהם הזקנים להדליק בבתייהם. וכך כעין זה יש שהיו נוהגים בעיר צנעא.

וישנו עוד דבר, וזאת מצות, טבילה במקוה. למרות ששני הדברים הללו לא כתובים במפורש בתורה, עכ"פ שנדע עד היכן הדברים מגיעים, הם חובקים זרועות עולם.

עצבות, מביאה לכל האיסורים. רח"ל. הגם שהדבר לא כתוב בתורה, אבל צריכים לדעת זאת. העצבות היא אם כל חטאת. אם האדם ח"ו עצוב, הוא מסוגל למכשולים רבים, ה' ירחם.

וטבילה במקוה, מביאה 'לב' למצוות. הטהרה והקדושה. למרות שזאת איננה חובה. שהרי טבילת עזרא, זאת תקנה שהתבטלה וכו'. ואכמ"ל.

*

אבל מה שנכון הוא, שמוהר"ן זצוק"ל כתב דברים חשובים מאד בעניין השמחה. אקרא בפניכם כמה מהם.

בליקוטי מוהר"ן [תניינא סימן כ"ג] הוא כותב כך, לפעמים כשבני אדם שמחים ומרקדים, אזי חוטפים איש אחד מבחוץ שהוא בעצבות ומרה שחורה, ומכניסים אותו בעל כרחו לתוך מחול-המרקדים, ומכריחים אותו בעל כרחו שיהיה שמח עמהם ג"כ.

רואים מישהו בצד, שהוא עצוב, ומכניסים אותו אל המעגל. למרות שבהתחלה הוא לא רוצה, לאחר שהוא מתחיל לרקוד וכו', הוא שמח עמהם.

כן יש בעניין השמחה. כי כשאדם שמח, אזי המרה שחורה והיסורים נסתלקים מן הצד. צריכים להבין את מה שהוא כותב בהמשך, אולי זהו דבר עמוק, על כן הנני מדלג על כך כעת ואבל העורך העתיק זאת, כדלקמן]. אבל מעלה יתירה, להתאמן לרדוף אחר המרה שחורה דוקא, להכניס אותה ג"כ בתוך השמחה, באופן שהמרה שחורה בעצמה תתהפך לשמחה. שייהפך המרה שחורה וכל היסורין, לשמחה, כדרך הבא לתוך השמחה. שאז מגדל השמחה והחדוה, מהפך כל הדאגות והעצבות והמרה שחורות שלו לשמחה וכו'.

ובסימן כ"ד שם, הוא כותב כך, מצוה גדולה להיות בשמחה תמיד.

המלים הללו, הן שלו. עשו מכך שיר. ולהתגבר להרחיק העצבות והמרה שחורה, בכל כוחו.

על כן, הדברים הללו צריכים תיקון. חבל שאברכים צעירים כותבים דברים שגם אם הם נכונים, זה רק למחצה לשליש ולרביע. אנחנו כבר בדור חדש, אחרי שהדור שעבר הלך לעולמו, והם וזולתם מגיעים למסקנות שאינן נכונות. אבל, אנחנו משתדלים להעמיד את הדברים על דיוקם. ומי שמקבל את האמת, מי שמסוגל להודות על האמת, אשריו ואשרי חלקו.

המשך ביאור דברי הרמב"ם בהל' דעות בעניין השמחה, ובירור כי זה יותר משיטת ברסלב, מכיון שלדעת הרמב"ם, המצוה על האדם להיות בשמחה תמיד, היא מדאורייתא. איסור העצבות, ומצות טבילת עזרא. שמחה, מונעת מחלות. והמשך ביאור שיטת הרמב"ם בעניין והלכת בדרכיו, איזוהי דרך ישרה שיבור לו האדם, האמצעית, מדת הרחמנות שתהיה במקומה.

דיברנו בס"ד [בשיעור הקודם] על דברי הרמב"ם בהלכות דעות, כי שם בפרק ראשון [הלכה ד'] הוא מדבר בעניין השמחה.

צריכים להבדיל, ולא להתבלבל. ישנה שמחה כללית, וישנה שמחה פרטית. יש שמחה בקיום המצוות, שזהו עניין נפרד, ויש שמחה אפי' לא בזמן קיום מצוות, ולא בזמן לימוד תורה. על כך מדבר הרמב"ם, וכותב בזה"ל, לא יהא מהולל ושוחק, ולא עֵצֵב ואֵוֵן, אלא שמח כל ימיו בנחת בסבר פנים יפות. ובפרק שני [הלכה ז'] הרמב"ם כותב, לא יהא אדם בעל שחוק והתל, לא עצב ואונן, אלא שמח.

והנה ניגש אלי אברך אחד אחרי השיעור הקודם, ואמר לי בזה"ל, כבוד הרב, זאת שיטת ברסלב... 'מצוה גדולה להיות בשמחה תמיד'.

עניתי לו, ומה הינך רוצה שאגיד? הנני מביא את המקור שהוא רבינו הרמב"ם, עטרת תפארת הפוסקים. ואתה אומר לי 'ברסלב'. שאביא זאת מספרו של מוהר"ן.

ברם האמת היא, שישנו הבדל. בשיטת ברסלב, הם לא אומרים שהדבר הוא מדאורייתא. אבל הרמב"ם סובר, שזה מדאורייתא.

בעניין השמחה, בחסידות ובכלל, ראיתי כי בספר לקט שמואל [על דברי הזוה"ק] כתב בזה"ל, אומרים בשם צדיקי עולם, כי שני דברים אינם מוזכרים מפורש בתורתנו הקדושה שבכתב, והם איסור עצבות. אסור להיות עצוב.

בעת הוא אומר, דבר חשוב ונכון מאד, בזה"ל, וכל החלאים הִבְאִין על האדם, כולם באין רק מקלקול השמחה. שמעתם? המחלות, באות מכך.

עוד מעט אביא לפניכם מקור נוסף, כי גם הגר"א כותב כזאת. מובן אם כן שהדבר איננו קשור, אל שיטות מסויימות. כתוב כך בהרבה ספרים. כבר בזמנו הבאתי זאת [שיעור כי תשא התשפ"ה], את המקורות לכך, ובתמצית צריך לדעת כי בעצם, כל אדם בטבעו, כאשר הוא נולד, יש לו את כל השרשים והיסודות של כל המחלות, כולל המחלות הכי קשות רח"ל. אם האדם שומר על עצמו מדאגות, מקנאה מתאוה ומכבוד, זה לא יתפתח, אלא יישאר קטן. לא יתנפח ויגדל, ולא יזיק לו. אבל אם האדם עצוב, מדוכא ודואג, מחפש ורודף אחר כבוד וכו', 'אוכל' את עצמו, מכך הוא מפתח את המחלה, והוא גורם לעצמו. הב"ה ישמרנו.

ובהמשך הוא כותב, והכלל, שצריך להתגבר מאד בכל הכחות, להיות אך שמח תמיד. תשמעו דבר חשוב, כי טבע האדם למשוך עצמו למרה שחורה ועצבות, מחמת פגעי ומקרי הזמן. וכל אדם מלא יסורים. האדם בטבעו, אוהב להיות נמשך אחר העצבות. נוטה להיות עצוב. על כן צריך להכריח את עצמו בכח גדול, להיות בשמחה תמיד. ולשמח א"ע בכל אשר יוכל, ואפי' במילי דשטותא.

אף שגם לב נשבר הוא טוב מאד, עכ"ז הוא רק באיזו שעה, וראוי לקבוע לו איזה שעה ביום לשבר לבו ולפרש שיחתו לפניו יתברך, כמובא אצלינו. אבל כל היום כולו, צריך להיות בשמחה.

כי מלב נשבר, בקל יכולין לבא למרה שחורה. מה הינך חושש? שע"י השמחה תבוא להוללות? זהו דבר רחוק. יותר קל להגיע מן העצבות אל מרה שחורה, מאשר להגיע מן השמחה אל הקצה השני, שהוא ההוללות.

יותר מאשר יכולין ליכשל ע"י שמחה, ח"ו לבא לאיזה הוללות ח"ו. כי זה קרוב יותר, לבא מלב נשבר למרה שחורה. על כן צריך שיהיה בשמחה תמיד, רק בשעה מיוחדת יהיה לו לב נשבר.

*

הגר"א כותב כמרכן בביאורו לספר משלי, שהשמחה מונעת מחלות. לגבי הפסוק [י"ח, י"ד] רוח איש יכלכל מחלהו, ורוח נכאה מי ישאנה, בזה הלשון, 'רוח איש יכלכל מחלהו, כמ"ש למעלה, שהשמחה באה ע"י הרוח. וזהו 'רוח איש', כשהאיש תמיד בשמחה, הוא 'יכלכל מחלהו', אף שתבוא עליו מחלה, חס ושלום, הוא 'יכלכל מחלהו' בשמחתו יבטלנה. אבל מי שיש לו 'רוח נכאה', והוא עצבון – מי שהוא עצוב – 'מי ישאנה', מי יכול לשאת את זאת.

לפני כן [בפרק ראשון פסוק כ"ג, לגבי הפסוק הִנֵּה אֲבִיעָה לָכֶם רוּחִי, אֹדִיעָה דְבָרִי אֶתְכֶם], הגר"א כותב ג"כ יסוד חשוב מאד – כנראה לכך הוא מתכוון, במה שכתב 'שמחה באה ע"י רוח' כדלעיל – בזה"ל, 'הנה אביעה לכם רוחי, ואז יהיה לכם על ידי רוח הקודש, הנאה גדולה כמעין הנובע. ובודאי יהיה הנאה יותר גדולה מזה, כי התורה כנגד כולם, והנאת רוח הקודש גדולה מרוח הטומאה, מפני שזהו הנאה אמיתית וכו'.

ובהערה שם [הערה 107] מובא כך, מדברי הגה"צ בעל החפץ חיים זצוק"ל, בספר שמירת הלשון שער התבונה [פרק י"ג] על הגמרא בע"ז [דף י"ח ע"ב] כל המתלוצץ נופל בגיהנם, כותב בהג"ה, וז"ל, ונראה לי לפרש, מה שאמר לשון 'נופל' ולא יפול, במה שכתב הגר"א במשלי [א', כ"ג] בעניין בעלי הלצון, שיש להם גודל התאוה לדבר דברים בטלים וליצנות, אף שאין בהם הנאת הגוף.

למה אנשים מדברים דברים בטלים, דברי ליצנות. מה הדבר טוב להם? אלא, זאת רוח טומאה.

מפני שכל דבר שאדם עושה, נותנים לו רוח ממרום. וזה הרוח, אינו נח ושקט עד שעושה עוד דברים כאלה, ומזה יש לו נחת רוח, הן בדבר מצוה או בדבר עבירה. וזהו עבירה גוררת עבירה, ומצוה גוררת מצוה. וכל דבר עבירה שהיא גדולה, גם הרוח הבא ממנה היא גדולה, ומתאוה יותר לעבירה עוד. וכן בדבר מצוה גדולה, בא רוח ממקום קדוש מאוד, ומתאוה מאוד למצוה, ונהנה מאוד מחמת זה ממצוה.

עניות בשביל כך. לבסוף הוא יהיה עני, אם הוא מפזר יותר מדאי.

אבל מדת הנדיבות, שהיא אמצעית בין הכילות והפיזור, היא תפארת לעושיה. ששומר את ממונו, ואינו מפזר יותר מן הראוי. ותפארת לו מן האדם, שבני אדם מפארים אותו, שנותן כמו שראוי לו ליתן. וכן הדין בכל שאר המדות.

אומר על כך התוספות יום טוב, איזהו דרך [ישרה] שיבור לו האדם וכו'. והוי זהיר וכו' לפי שהדרך שיבדר לו וכו'. הוא דבר הרשות, ועצה טובה הוא דקמ"ל, אבל אינו מחייב לאדם בכך. ואילו והוי זהיר וכו', מחייב הוא לאדם שיהא זהיר וכו'.

למה בהמשך המשנה, לגבי 'מצוה קלה כבחמורה', כתוב בלשון 'הוי זהיר, ואילו בראשונה כתב 'איזהו דרך ישרה שיבור לו האדם'. מהו החילוק? על כך הוא עונה, כי זהו ההבדל שביניהם. 'זהיר זהיר' זאת חובה. אולם איזהו דרך ישרה וכו' זאת רק רשות.

לכך היתה תחילת דברי פיהו, איזהו דרך שיבור וכו', בלשון נסתר. ואח"כ אמר והוי זהיר, בלשון נוכח – 'זהיר', הוא מדבר אליך ישירות – לחייבו בכך. דרך חיים [למהר"ל מפראג].

הרי במפורש הוא אומר, שהדרך האמצעית היא רק עצה טובה, זה אפילו לא דרבנן. ההיפך הגמור מהרמב"ם. לפי הרמב"ם, כל הדרך האמצעית היא דאורייתא. אינני יודע, מדוע התוס' יו"ט לא העיר, כי הרמב"ם בעצמו כותב אחרת. אולם עכ"פ כנראה, שהרמב"ם חזר בו בחיבורו. הדבר התחדש לרמב"ם, אחרי פירוש המשנה. בזמן כתיבת החיבור הוא כבר הגיע אל המסקנא הזאת, ולכן רק שם הוא כתב את זה. כך מסתבר – אין לי הוכחה מפורשת לכך – כי הסברא הישרה נוטה שהוא היה צריך להזכיר בפיהמ"ש שהדבר מדאורייתא.

בכל אופן, כמעט כל המפרשים וכל הראשונים, אפילו את המשנה הזאת הם אינם מפרשים כמו הרמב"ם. אמנם ישנם כאלה המפרשים כמותו, בעיקבותיו – אפי' אם המדובר בדרך עצה ובדרך מוסר – מכל מקום ישנם רבים שלא פירשו כמותו.

וידוע שמצוה גדולה מכל המצוות, היא לימוד התורה. ולהיפך, דברים בטלים וליצנות, שזהו היפוך התורה. ולכן יש הנאה מדברים בטלים וליצנות, יותר מכל העבירות, אף שאין בזה עולם הזה, אך מחמת שרוח הטמאה גדולה עד מאוד והיא כמעייין הנובע, היפך התורה שהיא כמעייין הנובע, עד כאן לשונו.

*

כמדומני שהרמב"ם הוא היחיד, אשר סובר כי השמחה התמידית זאת מצות עשה מדאורייתא. וכפי שכבר אמרתי בס"ד בשיעור הקודם, שלא מצאתי לו חבר. לא בגאונים, ולא בראשונים, ולא באחרונים.

יתירה מכך, נראה לי כי גם הרמב"ם עצמו מתחילה, כשכתב את פירוש המשנה, עדיין הוא לא סבר שזה מדאורייתא. שכן הוא מסביר את המשנה [אבות פרק ב' משנה א'] איזהו דרך ישרה שיבור לו האדם, כל שהיא תפארת לעושיה, ותפארת לו מן האדם, כי זאת הדרך האמצעית, והוא לא מוסיף שם שהדבר מדאורייתא. גם אם נגיד כי שם הוא קיצר, אבל לפני כן יש לו 'שמונה פרקים', ובפרק רביעי הוא מאריך על כך מאד, ואפ"ה לא עלה על דל שפתיו כלל ועיקר שזה מן התורה.

יותר מזה. רבינו עובדיה מברטנורא ג"כ שהעתיק את הפירוש שלו, והתוספות יום טוב מסביר שזה אינו חיוב כלל.

רבינו עובדיה מברטנורא כותב כך, 'כל שהיא תפארת לעושיה ותפארת לו מן האדם' – שיהא נוח לו, ויהיו נוחין בני אדם ממנו. וזה יהיה, כשילך בכל המדות בדרך האמצעי, ולא יטה לאחד משני הקצוות.

הוא מביא ממש כמו שיטת הרמב"ם, רק שהוא מרחיב בכך.

שאם הוא כלי ביותר, יש תפארת לו, שאוסף ממון הרבה, אבל אין בני אדם מפארים אותו במדה זו. ואם הוא מפזר יותר מן הראוי, בני אדם המקבלים ממנו מפארים אותו – מחלק להם כסף, בטח שישבחו אותו – אבל אינו תפארת לעושיה, ואינו נוח לו, שהוא בא לידי

כגון בעל תפארת ישראל [שם], שפירש פירוש אחר. גם ראיתי ב'ילקוט ביאורים' שבתלמוד בבלי מתיבתא, כי הם הביאו [בדף ב' הערה י"ג] בזה"ל, יסוד ביאור זה, מדברי הרמב"ם, המפרש את המשנה לעניין הדרך הממוצעת וכו'. ועל דרך זה כתבו גם רבינו בחיי, רבי מתתיהו היצהרי, ורבי ידעיה הפניני, וכן הובא ביאור זה ביעב"ץ וברשב"ץ, וכן כתב רבינו עובדיה מברטנורא וכו' יעוש"ב.

אבל כל שאר הראשונים, כגון רבינו יונה, וכן כל האחרונים, כולם מפרשים בהרבה דרכים ושיטות ואופנים. כמעט אפשר להגיד, כי ישנו רק מיעוט אשר מפרשים כמותו. אפילו לגבי המשנה.

*

אמרנו בס"ד עוד בשיעור הקודם, כי הרמב"ם הוציא זאת, ממה שאמרו חז"ל 'מה הוא רחום, אף אתה רחום' וכו', והסברנו ש'רחום' זהו בינוני. דהיינו, לצד הרע זה אכזרי, ולצד הטוב זה רחמני. כמו 'הרחמן'. והממוצע זה 'רחום'. הדבר מדויק מלשון הרמב"ם, שכתב [בפ"א מהל' דעות] שלא יהיה האדם כילי ושוע – כילי היינו קמצן, ושוע היינו פזרן – אכזרי ורחמן, ורך לבב ואמין לב. א"כ רחמן, זה הקיצוני. כך הסברנו אז, והבאנו ראיות לכך.

אך צריכים לדעת מה לענות, כי לכאורה בנו – רבינו אברהם – כותב אחרת, בספרו המספיק לעובדי ה' [דף ל"א].

לפי דברינו, הרמב"ם כנראה בנה על מאמר חז"ל זה, מה הוא רחום וכו'. מכאן הוא מדייק, כי זהו האמצעי. ומזה הקיש הרמב"ם לשאר המדות והדעות. זה לא 'רחמן'. אין סגנון 'רחמן' במקרא. אם יש, זהו רק הפסוק [איכה ד', י'] יְדֵי נָשִׁים רַחֲמָנִיּוֹת בְּשָׁלוֹ יִלְדִּיָּהֶן וגו', אבל שם פירושו ההיפך, כי באים להגיד שאפי' הרחמניות יותר מדאי, בכל זאת הן בישלו ילדיהן.

בספר המספיק שם פתח וכתב בזה"ל, הרחמנות, היא מן המדות התרומיות וממטרות התורה. והיא התכונה הראשונה מבין התכונות המיוחסות לו יתעלה [שמות ל"ד, ו'] אל רחום. הרי הוא אומר בדיוק ההיפך, ממה שאנחנו אומרים.

והוא ג"כ ממשיך, ועוד פעם חזרה התורה על זאת [דברים ד', ל"א] כי אל רחום י"י אלהיך. והנביאים אמרו [יונה ד', ב']. יואל ב', י"ג. נחמיה ט', י"ז ל"א. דבה"י ב' ל', ט', בקצת שינוי] כי אל חנון ורחום.

ברם חושבני, כי מי שיוכל לבדוק את המקור בל' ערבית, הרי הספר הזה מתורגם מערבית, כנראה המתרגם לא נכנס אל הדיוק הזה, חושבני כי בטח כתוב כאן מלה אחרת בערבית, לא שרחמנות זה כמו אל רחום. לא הישגתי את החלק הזה, שהדפיסו זאת בזמנו גם בערבית, מתורגם לאנגלית. מי שיש בהישג ידו, יזכה בכך את הרבים. אבל קרוב לוודאי, כמעט אין לי ספק, כי פשוט ישנה כאן טעות – יותר נכון חוסר דיוק – של מתרגם.

בכל אופן, הוא – ר"א בן הרמב"ם שם – מביא בהמשך, את החילוקים הללו. מה לא טוב ברחמנות. לא כל רחמנות היא טובה, ישנה רחמנות שהיא אסורה. ולפי הרמב"ם, זה מדאורייתא. על כך מרחיב בנו בהמשך, ממש עמוד וחצי, אקרא בפניכם רק קצת מדבריו.

וזה לשונו, המדה התרומית הזאת, אין פירושה שיהא האדם רך לב ומתרשם יותר מדאי, כמו הנשים ודומיהן מחלושי הנפש, שמקצתם מרחמים אפילו על שחיטת תרנגול – מסכן התורנגול הזה ששוחטים אותו – וכדומה. אלא שתהיה הנפש, נוטה מצד האכזריות, אל צד הרחמנות ורכות הלב. ואז ירחם (האדם) על מי שטעון רחמים, יעזור לנופל בצרה, ויציל עשוק מידי עושקיו, ויאכיל רעבים וילביש ערומים וכדומה.

וימנע רחמיו, ממי שציוותה התורה להתאכזר אליו, כמו שצויה ה' יתעלה שלא להגן על הרוצח [שמות כ"א, י"ד] וכי יזיד איש על רעהו להרגו בערמה, מעם מזבחי תקחנו למות. ועוד נאמר עליו [דברים י"ט, י"א-י"ג] וכי יהיה איש שונא לרעהו וארב לו וקם עליו וגו', ושלחו זקני עירו ולקחו אותו משם ונתנו אותו ביד גאל הדם ומת לא תחוס עינך עליו וגו'.

וכן נאמר באיסור הרחמים על המסית, ואפילו הוא בנו האהוב עליו בדרך הטבע [שם י"ג, ט'] ולא תחמול ולא תכסה עליו, כי הרוג תהרגנו,

שערי יצחק – השיעור השבועי

עכ"פ, מה שהתורה מתירה, בודאי שזאת אינה אכזריות. ובלנ"ד עוד נרחיב בשיעור נוסף, לגבי המעשה דרבינו הקדוש בבבא מציעא, שלא ריחם על העגל וכו'.

שאלה מהקהל: הקיצוניות השנייה, היא איננה העניין שלא לרחם על הרשעים?

תשובת מרן שליט"א: אכן. הוא מאריך על כך בהמשך.

יש לדעת לנווט, בין זה לבין זה. היכן אסור, והיכן מותר. הדרך הטובה היא, הדרך הממוצעת.

ח"י שאלות ותשובות בתנ"ך, לחידוד הבקאות, מאת כמה"ר יחיא אלשיך הלוי זצ"ל.

נסיים במציאה שמצאתי זה מקרוב בס"ד.

כולנו מכירים את מה"ר יחיא אלשיך הלוי זצ"ל. והנה זכיתי והקרה ה' לפני, ח"י שאלות ותשובות שלו, שנראה כמה שאנחנו לא יודעים כלום. הוא התפרסם כבקי בתנ"ך, אבל היודעים ומכירים אותו אומרים כי זהו רק אחד מארבעים ממה שהוא ידע. היה לו זכרון מפליא.

מישהו שאל אותו פעם, איך אתה אומר הכל בע"פ? והוא ענה, אין לי זכרון מיוחד, הנני פשוט רואה את הכתב מול עיני. אני רק קורא...

ברצוני לומר לכם לדוגמא, איך אני בעצמי השתוממתי. הייתי פעם בביתו, כאשר עסקתי בזמנו בעניין האותיות הלפופות והעקומות בס"ת. הייתי בחור, לומד בישיבת קול תורה, כבן תשע עשרה. חיפשתי תיגאן ושאר ספרים, גם אצל הרה"ג שלום יצחק הלוי, וגם אצלו, ועוד זולתם. היה לו למהר"י אלשיך הלוי, תאג על קלף, כתיבת הר' דוד בן כמה"ר בניה הסופרים. חיפשתי את האותיות הלפופות והעקומות. היתה לי כבר רשימה ערוכה ומסודרת, מן הספרים שהיגעת אליהם, ורציתי להשוות גם עם זה, ולבסוף זכינו ופרסמנו זאת לרבים.

זה היה תאג גדול. אני הסתכלתי בספר ישר, והוא הסתכל הפוך, מהצד השני. כאשר הוא ראה שהנני מתלבט, מחפש איזה פסוק, הוא אמר לי, מה אתה מחפש? עניתי לו, כך וכך. אז תכף הוא אמר לי, הנה. מיד הוא הצביע לי על הפסוק.

ידך תהיה בו בראשונה להמיתו. ועוד נאמר באיסור הרחמים על מי שצריך להתאכזר אליו [שם כ"ה, י"ב וקצותה את כפה לא תחוס עינד]. ועוד חמורה מזה מצוותו בעניין בן סורר ומורה, שאביו ואמו חייבים להביאו בחזקת היד אל בית הדין להיות מוצא להורג [שם כ"א, י"ט] ותפסו בו אביו ואמו וגו'.

ואם תתבונן בספרי הנביאים, תמצא כי נקטו רחמנות במקומה, ואכזריות במקומה. כגון אדון הנביאים משה עבד ה' ושלוחו, בעניין המצרי הרשע, שנאמר [שמות ב', י"ב] ויך את המצרי ויטמנהו בחול. ובעניין בנות רעואל העשוקות – זהו מן הצד השני – נאמר [שם י"ז] ויקם משה ויושיען וישק את צאנן. ובמלחמת מדין אמר ע"ה [במדבר ל"א, י"ז] הרגו כל זכר בטף, ולא היתה (לנגד עיניו) הרחמנות על הנהרגים, אלא תועלת ההורגים בלבד. וכן דוד ע"ה, במה שנוגע לישראל פסק בעניין זובח כבשת הרש [ש"ב י"ב, ה'] כי בן מות האיש העשה זאת ואת הכבשה וגו' על אשר לא חמל. ובמה שנוגע לכופרים, אמר [שם ל"א] וישם במגרה ובחריצי הברזל ובמגזרות הברזל. ועל שמואל ע"ה נאמר [ש"א ט"ו, ל"ג] וישסף שמואל את אגג לפני י"י וכו'.

הוא מאריך ומפרט, מביא דוגמאות מהתורה ומהנביאים ומהכתובים, כי ישנה רחמנות שהיא לא טובה.

לכאורה, למה לא לחוס על התורנגול ששוחטים אותו?

התשובה היא, ראשית, כי הקב"ה יצר אותו, בשביל שנאכל אותו. דבר שני, ידוע מה שכתוב בספרים – כגון ברמב"ן – כי בדור המבול, מי שהציל אותם – את בעלי החיים – זה היה נח, ולכן מאז התיר להם הקב"ה אכילת בשר. לפני כן לא הותרה להם אכילת בשר, אבל כיון שנח הציל את בעלי החיים, התיר להם הקב"ה לאכול בשר.

חזן מזה, הרי בעצם מה שאנחנו אוכלים בשר, זה מעלה אותם דרגא. הרי יש דצח"ס, ד'זומס צ'ומח ח"י מ'דבר, א"כ הוא עולה ממעלת חי למעלת מדבר. כאשר האדם אוכל אותו, הוא בעצם מעלה אותו.

וזאת למרות שהוא מסתכל הפוך. אינני יודע, איזו מין קליטה מיוחדת היתה לו. הוא היה 'תופס' בספריתורה חסרות ויתירות, באופן שלא יאומן.

על כל פנים, אנחנו חושבים שאנו יודעים תנ"ך, אבל בואו ונראה, האם אנחנו יודעים או שאיננו יודעים. כיון שדבר בעתו מהטוב, נאמר כי הדבר מתאים קצת לחנוכה, ולהוסיף בשמחת ימי החנוכה. אחת השאלות [שאלה י"ב] היא לגבי האור, דהיינו אש, בזה"ל, היכן נזכר אור, שמעולם לא נכזה בו שום אדם? אש שאף אחד לא נשרף ממנה.

הערה מהקהל: לכו באור אשכם, ובזיקות בערתם [ישעיהו נ', י"א].

תשובת מרן שליט"א: אדרבה, האש הזאת כן מכבה.

שאלה מהקהל: אבל המשגיח אצלינו בישיבה אמר כי בזמנינו מי שלומד תנ"ך, נהיה כופר?

תגובת מרן שליט"א: הוא אשכנזי?

תגובת השואל: כן.

תשובת מרן שליט"א: א"כ זה נכון, אבל בדר"כ רק אצלם. לא אצלינו, ולא אצל הספרדים. והכוונה בעיקר על מי שלומד הרבה מדאי תנ"ך, וקורא פשוט, בלי המפרשים, בלי מדרשי חז"ל. לא לומד תושבע"פ, ש"ס מפרשים ופוסקים וכו'. בודאי יכול הוא לטעות, אם יסודות האמונה שלו מעורערים וחלשים. כבר הרחבתי בס"ד בעבר, בשיעור וישלח התשפ"א, לגבי הבחורים חסידי הבעש"ט שלא לומדים כלל תנ"ך כסדר. אצל האשכנזים, התקלקלו בעוה"ר מכך בדורות האחרונים, נהייתה השכלה, ואח"כ רפורמה. רח"ל. לכן יש לדון בכל קהילה ובכל אדם, לגופו של עניין.

תהיו מופתעים מהשאלות.

מי הוא שנולד שתי שנים מלפני שנולד אביו?

ישנן שם שאלות יותר קלות, אבל זה רק לחידוד. ד' נביאים. אחד מהם ריפא בעץ, ואחד מהם היה יושב תחת עץ, ואחד מהם ישן תחת העץ, ואחד מהם התקין עץ. מי הם?

עוד שאלה, מי הם הנביאים שהזהירו על שמירת שבת, מלבד משה רבינו?

מה הם הדברים המחכימים לאדם באחרית ימיו?

מי הוא שהיה "ישן" כל ימיו?

יש שם ביחד שמונה עשרה שאלות.

ע"כ אמרתי, מכיון שהקב"ה הזמין זאת לידי, נזכה את הרבים, להדפיס זאת בסוף החוברת [מעמ' 21]. זה בסה"כ ארבעה עמודים, אפשר לצלם אותם ולצרפם. ושיהיה ג"כ לעילוי נשמתו הקדושה והטהורה, תנצב"ה.

שאלה מהקהל: זה לא נדפס כבר בעבר?

תשובת מרן שליט"א: נדפס בספר בלתי ידוע.

שאלה מהקהל: האם יש שם גם את התשובות?

תשובת מרן שליט"א: כן. יש את התשובות.

תשובה לאיזו שאלה אתם מחפשים?

תגובה מהקהל: מי הוא זה שנולד שתי שנים מלפני שנולד אביו?

תשובת מרן שליט"א: אי אפשר להאריך כעת על כך, אלא תעיין דברי הימים ב' כ"ב ב' וברש"י. כל מי שיעיין שם, ימצא את התשובה. [התשובה שכתובה שם היא בזה"ל, אחזיהו בן יהורם. נאמר עליו בדברי הימים ב' [כ"ב, ב'] בן ארבעים ושתים שנה אחזיהו במלכו, ושנה אחת מלך. וכבר נאמר על אביו, בן שלושים ושתים שנה יהורם במלכו, ושמונה שנים מלך. ולפי החשבון הזה, יצא שהבן גדול מאביו שתי שנים, וזה לא יתכן. אלא מפרש רש"י, ששתי שנים קודם שנולד יהורם, נגזרה גזירה על בית דוד שתכלה עם בית אחאב. ועיין עוד ברד"ק פירוש אחר על דרך הפשט. העורך.]

ישנה שום עוד שאלה, שני אנשים, אחד בשם דָקָר, ואחד בשם בְּדָקָר. היכן נזכרו?

תשובה מהקהל: בְּדָקָר שְׁלֹשׁ.

תגובת מרן שליט"א: יפה. אבל זאת עדיין רק חצי תשובה. גם שלישו של מי היה, והיכן הוא נזכר [עיין מלכים ב' ט', כ"ה].

השם ברוך הוא יזכנו, ויאיר עינינו במאור תורתו. מפליא לראות את האור שהיה להם, את הידיעה המקיפה שלו במרחבי תורה.

ועם כל זאת, הוא היה ענוותן ושפל רוח, שקשה לראות דוגמתו. אולי בזכות הזאת, הגיע לכל מה שהגיע, כמו שאחז"ל כי התורה נמשלה למים, שהולכים ממקום גבוה למקום נמוך. זכורני בתורת אברהם צעיר, כאשר באתי באיזו חתונה

שערי יצחק – השיעור השבועי

תגובת מרן שליט"א: הוא ג"כ הוזה את שניהם? ברוך ה'. אשריהם ישראל. לבסוף נהיה חיבור, וזכינו כי גם ישנם לנו צאצאים משותפים. [כי אשת בני הרה"ג משה שליט"א, היא נכדתו של מארי יחיא, בת בתו תליט"א]. השם ברוך הוא ישמרם.

*

לאחר השיעור, קריאה במגילת בני חשמונאי, ומסיבת חנוכה.

לדבר איתו. היו שם שני רבנים, יושבים בראש המסובין, עם עוד חשובים. שאלתי את שניהם שאלות שונות, כל אחד בנפרד. האחד, אני עומד מאחוריו, והוא במקומו נשאר זקוף כדרכו, וכך היה עונה לי. אולם מארי יחיא, הסתובב אלי בכדי לענות לי. אשריו ואשרי חלקו. תנצב"ה. האמת היא, שהוא היה מזכיר לי את אבא מארי זצ"ל, התכונות שלו, וצורת הענייה והדיבור שלו. הערה הרה"ג שאול הי"ו: הרה"ג איתמר כהן הי"ו, אומר זאת כל הזמן.

לק"י נר שלישי דחנוכה התשפ"ו בשל"ז
לכבוד ידידי אברכי הכולל נתיבות מהר"ץ, שמאור הקדמונים דרכם עורו מפין:
נדרשתי לאשר שאלוני, מהו הדלק אשר לא ינחני, לחדול מן הדרך אשר בחרני –
לשוטט בנתיבי קרובים ורחוקים, להלך ולדפוק על דלתי נדיבים, בוקר וערב חדשות לבקרים, בתקווה שאף הפעם אתקבל במאור פנים?
שיש שעיסוקם בגיוס שהוא מקור פרנסתם, למען הבאת מחיה וטרף לביתם. ויש שהמניע הוא מעמדם והוקרתם, בעוד ששמים רם ונישא במעלתם.
אך שבח לאל – לא בזה ולא בזה טמון ידי, אלא אמת זוהרת העומדת כמאור השמש לנגדי. ומה?
בטרם אשיב על השאלה המוצגת, נקדים הקדמה הנדרשת. נעבור אל העבר הלא רחוק, כדי לחשוף את השרש העמוק:
הייתה עת שבה מה שנשתמר בדינו מסורת ק"ק תימן יע"א, לא היה פועל יוצא של השגחה עליונה בלבד, אלא בין שאר גורמים – פרי של בחירה עמוקה ומתמשכת. מבודדים אך מאוגדים, מובדלים אך שלמים – "שפה אחת ודברים אחדים" – חיו אבותינו נע"ג בארץ תימן דורות עולמים, לא כמי שנכלאו בגבולות המקום, אלא כמי שבתורם להכות שורש.
הם ידעו אז, מה שאנו מגלים עתה: שפיוור אינו רק תנועה ותענוע במרחב, אלא סדק בהמשכיות. ולמרות שהעלייה לא"י הייתה חמדת ליבם ומשאת חייהם, והתאוו והשתוקקו לחזן את עפרה במשך כל הדורות – השכילו להבין שלעיתים מוטב שלמות יראה בגולה, מחשש התרופפות אף על אדמת קודש. ועל כן התבצרו במקומם, עמדו על משמרתם, ושמרו במסירות ובאמונה את האוצר שהופקד בידם.
ואילו עתה לראבוננו, בעת ובעונה הזאת – כימי קדם בגלות יון ש"הארץ היתה תהו ובהו וחושך" – אנו עומדים בארצנו הקדושה בתקופה שבה ההמשכיות נעשתה שברירית, ואנו סופגים פרצה אחר פרצה בחומת הדת. לא תמיד מתוך כפייה גלויה, אלא לא אחת מתוך שחיקה שקטה. החוויה הרווחת איננה בהכרח של עימות, אלא של הזמנה: טשטוש הבדלים, עידוד התמוגגות, והצגת האחדות כסימן לפתיחות. ובכך, בעוד שר השכחה מהלך ושם שמות בארץ, ופועל את זממו של "לבטלם מתורתך" – מה שנחשב בעבר יסודי ומחייב, הולך ונחפז לנתון לבחירה.
הלך הרוח הזה לא נעלם עם חלוף הזמן. הוא חוזר וניעור בכל עת שהשוני נתפס כעול ומשא, והנאמנות כיתרה – ובפרט כאשר ההזמנה איננה למחוק והות, אלא לעמעם אותה.
וסימן לדבר שהשפעה זו החלה לחלחל ולפעול את פעולתה, הוא בשעה שהקול חדל מלהישמע עוין והחל להישמע צודק: "הלאו אב אחד לְכֻלָּנוּ, הלאו אל אחד בְּרָאֵנוּ, מדוע נִבְדָּד אִישׁ בְּאָחִיו?" (מלאכי ב', י').
אך זו איננה אחדות במובנה האמיתי. כפי שהמשגיח הגדול ר' ירוחם ממיר זצ"ל (דעת חכמה ומוסר ח"ג עמ' רלו), הפליא לתאר באופן ציורי את יופיו של ציבור, ע"פ הפסוק – "כָּרַב עִם הַדָּרַת מֶלֶךְ" (משלי י"ד, כ"ח), בזה"ל: "רוב עם" – שיראה כל אחד בגוונו ובצבעו, במידותיו ובדעותיו, דכשם שאין פרצופיהן שווין כך אין דעותיהן שוות (במ"ד כא, ב). זהו "הדרת מלך" – כי אז נראה זר פרחים, עם כל הפרחים והצבעים מכל המינים". עכ"ל.
אחדות מבעד לשוני – כמו קרני אור העוברות מבעד לזכוכית צבעונית, כל אחת שוברת את האור האלוהי בגוון משלה. הוזהר אינה באחדות דהויה, אלא ברקמת הנשמות – כל אחת לוכדת את האור העליון בדרכה, ויחד הן יוצרות את ההדר השלם.
ואולם, יש עתים שבהם המסורת איננה רק עוד גוון נוסף בחלון, אלא המסגרת המחזיקה את החלון כולו. הצבעים משתנים; המבנה עומד. וכזה הוא בדיוק מעמדה של עדת תימן המעטירה, אשר עדת קדושים אותנו קרא – ששורשיה עמוקים ואיתנים, בניחווחם הקדום ידועים, וכל חמדה בה גנוזה, ומשובחת כל יד בה אחוזה.
וכאן מתעוררת השאלה במלוא חריפותה: כיצד תוכל מסורתנו הנאצלת להוסיף ולהתקיים, בעוד ש"לא זה הַדָּרַךְ וְלֹא זה הָעֵינִי" – בעת שניטלים ממנה כל אותם יסודות שעליהם עמלו אבותינו שנות דור ודור לשמר? אם אותה נבדלות, שהייתה מקור כוחה וחוסנה, הולכת ונשחקת מתוך התערבות בעדות אחרות? "אוי להם בנים שגלו מעל שלחן אביהם" (ברכות ג ע"א).
ותורתנו הנעשית קרעית קרעים, מה תהא עליה בשעה שאנו נדחקים ונידחים, לרעות בשדות זרים?
אלא כעת נפתחו לנו שערי אורה: דווקא מתוך זו ההכרה – קמה וניצבה הדבר הצריך תחייה: מקום שבו תימן – תורה ירושה מסורה נאמנה – עומדת על צביונה, נשמרת בשלשלת המסירה, עד בוא גואל במהרה.
ומי כמוכם, אברכים יקרים, ראויים להעמיד הדת על תילה? שעליכם נאמר: "זֵאת רַעְיָנוּ וְזֵאת פְּרִי תֹאֲרָ" (ירמיה י"א, ט"ז) – שכל המשקין מתערבים זה בזה, והשמן אינו מתערב אלא עומד בפני עצמו (מדרש רבה תצוה ל"א, א').
שלא לחינם "טמא" היוונים את השמנים – לא שפכים ולא השמידים, אלא ביקשו לערבבם ולהטמיעם, ליטול מן השמן את טהרתו, ולא את מציאותו. אתם חביבי, אותו שמן. שמן טהור ומוזקק – אור הנישא מתוכו ואינו נבלע; זהות שאינה נטמעת, טהרה שאינה מתערבת. אתם עמוד האש, ואור הבוהק בחשכת הלילה הארוך, להנחות ולהאיר לעם את הדרך אשר ילכו בה.
שלא הנבדלות לבדה העמידה עדה, ולא הבידוד כשלעצמו הוליד המשכיות קיומה; אלא מה ששימר על גחלת היהדות בהיותם יושבים על אדמתם, וסגולת כוח עמידתם לאורך אלפי שנות גלותם – היא התורה אשר הייתה לחם חוקם. וכפי ש"ידוע הדבר ומפורסם העניין בשערים המצוינים בהלכה, כי בכל דור ודור מעולם לא פסקה ישיבה מאבותינו לריבוי תורה" (ש"ע המקוצר ח"א מבוא הספר – נוכח השלחן פ"א ד"ה ידוע).
ועתה אחר כל הבירור והעמקים, נשוב אל השאלה בראש אמרים:
מהו אותו כוח שאינו מניחני, והמצפון העומד וממאן להשכיחני?
התשובה היא אחת – ברורה, חדה, ומוכרחת: ההתבררות שאין כולל תימני עוד נקודה נוספת על מפת הכוללים בישראל כן ירבו, אלא מקום שבו עתידה של עדה שלמה נבחן – יתקיים או ח"ו ישתכח.
בשעה טובה ובמזל חוקם כולל שבו "בבית" אתם מרגישים, וזו יתרונו – שאת פירותיו הם משמרים (ע"פ רש"י בראשית מ"א, מ"ח). עוד יבואו ימים בהם העץ יתנשא, וכל אחד מחמתכם יתברך ויהנה.
וביכות שעל טהרת הקודש זאת הטירה נוסדה, על ידי מאור המנורה, ברה כחמה, זקוקין דנורא, עמו זרוע עם גבורה מו"ר מרן הרב יצחק רצאבי שליט"א – "דעבדי לתורה דלא תשתכח מישראל" חלילה (ע"י ב"מ פה ע"ב) – נוכח דמכאן ולהבא, תהא שלהבת עולה מאליה. אכ"ר.
ידידכם חביב מנ"י

ח"י שאלות / מאת הרב יחיא אלשיך

- א. מי הוא שנולד שתי שנים מלבני שנולד אביו?
- ב. שני נביאים: אחד מהם עמד בפתח העיר ושאל לחם ומים; ואחד מהם אמר: לא אוכל לחם ולא אשתה מים.
- ג. ד' נביאים: אחד מהם רפא בעק, ואחד מהם היה יושב תחת עץ, ואחד מהם ישן תחת העץ, ואחד מהם התקין עץ. מי הם?
- ד. איפה נזכר "מעט ער עת" שפירשו: מיום ליום (מכ"ד שעות לכ"ד שעות), והיכן נזכר "מעט אל עת" שפירשו: משבעה ימים לשבעה ימים?
- ה. איפה יש ז' פסוקים, שבכל אחד מהם יש ד' מלים דומות?
- ו. היכן נזכר איש שהוא ישן כל ימי חייו?
- ז. עיר אחת שהיא רדומה בתנומה כל הזמן. היכן נזכרה?
- ח. היכן נזכר גוי ואינו גוי?
- ט. שני אנשים: אחד בשם ד ק ר, ואחד בשם ב ד ק ר. היכן נזכרו?
- י. איפה נזכרה עיר שהיא צעירה?
- יא. מי הם שנאמר עליהם שהם מרקדים על ראשי ההרים?
- יב. היכן נזכר אור שמעולם לא נכזה בו שום אדם?
- יג. מה הם הדברים המהכימים לאדם באחרית ימיו?
- יד. ד' פסוקים, פסוק אחד פסוק, שמסיימים בחמש מלים דומות. היכן הם מופיעים?
- טו. מי הוא הנקרא ר ב ת ב ו נ ה?
- טז. היכן מופיע פסוק, שנאמר בו מלת ל מ ע ל ה ה' פעמים?
- יז. איפה יש 13 מלים רצופות, שבכל אחת מהן מופיעה האות ל?
- יח. מי הם הנביאים שהזהירו על שמירת שבת, מלבד משה רבנו?

ח"י שאלות

יחיא אלשיך

(תשובות)

- א. אחזיהו בן יהורם נאמר עליו בדברי הימים ב' (כ"ב 2):
 „בן-ארבעים ושתים שנה אחזיהו במלכו ושנה אחת
 מלך“; וכבר נאמר על אביו: „בן שלשים ושתים שנה
 יהורם במלכו ושמונה שנים מלך“. ולפי החשבון הזה יצא שהבן
 גדול מאביו שתי שנים, וזה לא יתכן. אלא מפרש רש"י, ששתי
 שנים קודם שנולד יהורם, נגזרה גזירה על בית דוד שתכלה עם
 בית אחאב. ועיין עוד ברד"ק פירוש אחר על דרך הפשט.
 במלכים ב' (ח' 26) נאמר: „בן-עשרים ושתים שנה
 אחזיהו במלכו“.
- ב. אליהו. נאמר עליו: „ויקם וילך צרפתה ויבא אל פתח
 העיר... ויקרא אליה ויאמר: קחי נא לי מעט מים...
 ויקרא... לקחי נא לי פת לחם בידך“ (מלכים א' י"ז).
 איש האלקים שבא מיהודה שהשיב לירבעם: „לא אוכל
 לחם ולא אשתה מים במקום הזה“ (מלכים א' י"ג 8).
- ג. משה רבנו נאמר בו: „ויורהו ה' עץ... וימתקו המים“
 (שמות ט"ו 25).
- דבורה: „והיא יושבת תחת תומר דבורה“ וכו' (שופטים ד' 5).
 אליהו נאמר עליו: „וישכב וישן תחת רותם אחד“
 (מלכים א' י"ט 4).
- אלישע התקין עץ, שנאמר: „ויקצב עץ וישלך שמה ויצף
 הברזל“ (מלכים ב' ו' 6).
- ד. נזכר ביחזקאל: „ומאכלך... מעת עד-עת תאכלנו [פירוש:
 מיום אל יום]... מעת עד-עת תשתה“ (יחזקאל ד' 10—11).
 ובדברי הימים א' (ט' 25) נאמר: „לבוא שבעת הימים
 מעת אל-עת“.

יחיא אלשיך

ח"י שאלות

ה. "עת ללדת ועת למות, עת לטעת ועת לעקור נטוע"
(עת ועת, עת ועת). וכן בששה פסוקים שאחריו נאמר: "עת...
ועת.... עת... ועת..." (קהלת ג' 2-8).

ו. אצל גבורי דוד נזכר איש בשם ישי: "אליחבא השעלבוני
בני ישן יהונתן" (שמואל ב' כ"ג 32).

ז. העיר הזאת נזכרה ביהושע בשם ינום, בנחלת בני יהודה:
"וינום ובית-תפוח ואפקה" (יהושע ט"ו 53).

ח. הארבה נזכר בשם גוי: "כי גוי עלה על ארצי עצום
ואין מספר" (יואל א' 6).

ט. הראשון הוא אחד מהנצבים של שלמה המלך: "בן דקר
במקץ ובשעלבים" (מלכים א' ד' 9). השני הוא שלישו של יהוא.
שנאמר: "ויאמר אל בדר שלישה" וכו' (מלכים ב' ט' 25).
י. העיר הזאת נזכרה אצל יורם: "ויעבר יורם צעיר ה"
(מלכים ב' ח' 21).

הצד"י מנוקדת בקמץ, ונראה שהה"א בסוף המלה צעיר ה
היא ה"א הכיוון.

יא. הארבה נמשלו כמרכבות המרקדות על ראשי ההרים,
שנאמר: כקול מרכבות על-ראשי ההרים ירקדון" (יואל ב' 5).

יב. שם איש בשם אור, והוא אבי אחד משלשים הגבורים אשר
לדוד: "אליפל בן אור" (דברי הימים א' י"א 35).

יג. עצה ומוסר הם המחכימים לאדם באחרית ימיו, שכן
שלמה המלך אומר: "שמע עצה וקבל מוסר, למען תחכם
באחריתך" (משלי י"ט 20).

יד. ארבעת הפסוקים הם מפסוק "ונעו שתים שלש ערים" ... ומסיים
הפסוק: "ולא-שבתם עדי-נאם-ה"; וכן שלשה
פסוקים שאחריו מסיימים כך (עמוס ד' מפסוק 8 עד פסוק 11).

ח"י שאלות

יחיא אלשיך

יש עוד לפניכם פסוק 6, שגם הוא מסיים במלים: „וְלֹא־שבתם עַד־יָנֹאֵם ה'“, אך פסוק 7 מסיים במלים אחרות.

טו. אַרְךָ־אֶפְסֹם נִקְרָא רַב תְּבוּנָה, כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב: „אַרְךָ־אֶפְסֹם רַב־תְּבוּנָה“ (משלי י"ד 29).

טז. הפסוק מתחיל כך: „וּרְחֵבָה וְנֹסְבָה לִמְעַלְמַעַל ה...“ כי מוסב הבית לִמְעַלְמַעַל ה... על כן רוחב לבית לִמְעַלְמַעַל ה' (יחזקאל מ"א 7).

יז. בפרשת בלק: „וַיֹּאמֶר בִּלְקֹם אֶל־בְּלַעַם: הֲלֹא שְׁלֹחַ שְׁלַחְתִּי אֵלֶיךָ לְקַרְאֲלֶךָ לְמָה לֹא־הִלַּכְתָּ אֵלַי? (במדבר כ"ב 37).

דוגמאות נוספות לאותיות החוזרות ונשנות בזו אחר זו, ראה במדור „אותיות, מלים וצירופיהן“.

יח. יֵשׁ עִי הו': „אם תשיב משבת רגלך עשות חפצך ביום קדשי, וקראת לשבת עונג לקדוש ה' מכובד וכבודו מעשות דרכיך ממצוא חפצך ודבר דבר וכו' (ישעיהו נ"ח); „שומר שבת מחללו ושומר ידו מעשות כל־רע“ (שם נ"ו 2, וגם פסוק 6).

יט. יֵרֵמִי הו': „כֹּה אָמַר ה': הִשְׁמַרְוּ בְּנִפְשׁוֹתֵיכֶם, וְאַל־תִּשְׂאוּ מִשָּׂא בְיוֹם הַשַּׁבָּת וְהִבַּאתֶם בְּשַׁעְרֵי יְרוּשָׁלַם. וְלֹא־תוֹצִיאוּ מִשָּׂא מִבְּתֵיכֶם בְּיוֹם הַשַּׁבָּת וְכָל־מִלְאכָה לֹא תַעֲשׂוּ, וְקִדַּשְׁתֶּם אֶת־בְּיֹמֵי הַשַּׁבָּת כַּאֲשֶׁר צִוִּיתִי אֶת־אֲבוֹתֵיכֶם“ (ירמיהו י"ז 21—22).

י. יִחְזַק אֱלֹהֵינוּ: „וְאֵת שַׁבְּתוֹתַי קִדְּשׁוּ“ (כ' 20); „וּמִשַּׁבְּתוֹתַי הִעֲלִימוּ עֵינֵיהֶם“ (כ"ב 26).

גם נחמיה מתריע על חילול השבת:

„מֵה־הַדָּבָר הַרַע הַזֶּה אֲשֶׁר־אַתֶּם עוֹשִׂים וּמַחֲלִלִים אֶת־בְּיֹמֵי הַשַּׁבָּת? הֲלוֹא כֹה עָשׂוּ אֲבוֹתֵיכֶם וַיָּבֵא אֱלֹקֵינוּ עֲלֵינוּ אֶת כָּל־הָרָעָה הַזֹּאת וְעַל הָעִיר הַזֹּאת, וְאַתֶּם מוֹסִיפִים חֲרוֹן עַל־יִשְׂרָאֵל לַחֲלֹל אֶת־הַשַּׁבָּת!... וְאֹמְרָה לְלוֹיִם... לְקַדֵּשׁ אֶת־בְּיֹמֵי הַשַּׁבָּת“ (נחמיה י"ג).